

НЕПЕРІОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

ЦІНА НОМЕРА
5 Кч

НАШ КРАЙ

(NÁŠ KRAJ)

№ 1

ПРАГА, РІК 1927

Зміст.

Від редакції

ДЕСЯТИРІЧНА КУБАНСЬКА РАДА

Проф. Ф. Щербина. Вступне слово

Л. Бач. Кубанська Рада і внутрішня політика

П. Макаренко. Кубанська Рада і зовнішній збіг

М. Халею. Рада і гори

ПІДПІДГЛЯД

Кубанського Собору

Кубанської столиці

Гайдар Тиманата

Арменського Собору

В. Я. Гуревич

В. Сикаро

М. М. Галаган

Г. Г. Айваз

М. А. Славінський

К. Шлезингер. Коли почалася українізація на Кубані

ХРОНІКА: Национальна справа

Культурне життя

Економічний стан

ІСТОРИЧНІ ДОКУМЕНТИ

н 8172 | є 1 (1927)

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЦІНА НОМЕРА Кч 5.—

НАШ КРАЙ

(NÁŠ KRAJ)

Під редакцією

Л. Бича, П. Макаренка, К. Плохого і М. Хатгозу.

101403

Адреса: Praha-II., Ve Smečkách 32.

№ 1.

1. Грудня 1927 р.

№ 1.

Прага, 1 грудня 1927 р.

Від редакції.

Большевицька московська окупація душить Кубань і увесь Північно-Кавказький Край.

Там народи Нашого Краю стогнуть у ярмі в неболі; тямскою невпинною працею, крівавим потом вони добувають собі кусок хліба; вони несуть на своїй спині тягарь чужої, жорсткої, грубо деспотичної, нечувано бюрократичної й централістичної влади; там московська большевицька влада зробила наш край свою колонією, де вся система державно-політичного управління пристосована тільки до того, щоб з цього Краю зтягати все, що потрібно для цієї влади.

А тут, за кордоном куються нові кайдани для нашого краю; тут ведеться щоденна проповідь монархизму, тут старанно збираються сили для збудування одної неподільної, деспотичної, на словах демократичної, держави в межах 1914 року; інші же підготовляють окупацію нашого краю чужими силами капіталістичних держав.

Там далеко в близькому й рідному нам Красній большевицький гніт, большевицька диктатура, не дають можливості нашим братам публічно обмірковувати найбільш пекучі питання; там немає місця для вільного слова.

А тут, за кордоном десятки емігрантських авторів на сотнях сторінок виданих ними книг, газет, журналів ганблять визвольний рух народів Північного Кавказу, втоптують в землю органи влади, що повсталі були на Кубані й на всьому Північному Кавказі під час революції й визвольної боротьби 1917—1920 рр. Вони намагаються у поневолених народів вбити віру у власні сили, у можливість визволення, й перед очима страждаючих наших братів ставлять ідеали, за котрі народи Північного Кавказу свідомо ніколи не боролись.

— Ті, хто в 1917.—1920 рр. підкопували силу й одностайність боротьби за визволення Кубані, Ставропольщини, Терека й Горських народів, ті, котрі тоді намагались цей великий визвольний рух використати для збудування єдиної неподільної, ті, хто розбивав догоду Кубані з Республікою Горців, з республіками Грузинською, Вірменською, Азербайджанською, Українською, Білоруською, ті, хто, маючи перед собою величезні сили московських більшевиків, все ж таки боролись проти цих республік, не сплатив ні за кордоном, ні в СРСР.

Само життя вимагає від нас праці й праці для економичного, культурного, національного й політичного визволення нашого Краю.

Не тільки на прикладі капіталістичних держав, а й на прикладі більшевицької влади ми бачимо колosalне значення агітації й боротьби друкованім словом.

Б велика потреба у виданні друкованого органу такого політичного напрямку, котрий в минулому дав Кубанські Ради, Кубанську конституцію, земельний закон, закон про самостійну Кубанську Армію і постанови Кубанської Ради про Союз молодих Республік, котрий, а другого боку, створив Горську Республіку й дає відомий договір цієї республіки з Кубанню. Необхідність у виданні такого політичного органу відчувається вже давно.

Журнал «Наш Край» не претендує на те, щоб в повній мірі задоволити цю потребу. Наш орган не є партійний; він має на увазі обслуговувати інтереси всіх трудящих Нашого Краю — козаків, іногородніх і горців, хліборобів і робітників, людей фізичної й духової праці.

Ми добре розуміємо, що тільки спільними організованими силами всіх трудящих Нашого Краю, об'єднаними із зусиллями працюючих інших країв, можна досягти остаточного й повного визволення.

Треба збирати й організовувати розорошені сили борців в одну міцну організацію, треба обєднувати людей сильних духом, повних віри в майбутній Нашого Краю, готових до жертвою боротьби за його визволення.

До цього обєднання, до такої організації й буде скликати наш журнал.

Ми свідомі того, що перед працюючими верствами населення нашого Краю стоять ще складні й тяжкі завдання, що сили супротивників ще значні, але ми глибоко переконані в тому, що шляхом постійних зусилль буде досягнуто конечної мети і що ми побачимо Наш Край щасливим і вільним.

Ми віримо, що вже у скорому часі наступить умови, що дозволять скликати Краєву Раду, як представницю «своєго населення», та тільки її буде правомочно вирішити питання про внутрішній успір і державний лад.

З свого ж боку ми хочемо бачити Північно-Кавказькі землі, заселені українською людністю, в державному зв'язку з Україною, в Велику Соборну Демократичну Українську Республіку у союзних відносинах з Республікою Горських Народів, з республіками Грузинською, Вірменською, Російською, Білоруською, Польською, Чехословачкою й іншими.

Десятиріччя Кубанської Ради.

7-го жовтня цього року по нов. ст. сповнилося 10 років з того часу, як на Кубані в Катеринодарі 1917 р. було відкрито Кубанську Раду — найвищий законодавчий орган Кубані.

Управа Громади Кубанців в Чехословацькій Республіці ухвалила відсвяткувати десятиліття ювілай Ради урочистою Академією.

Святкування відбулося у Празі 29-го жовтня і в Подебрадах, в місці осідання Української Господарської Академії, 13-го листопаду.

Низче подано тексти промов членів Кубанської Красової й Законодавчої Рад проф. Ф. Щербина, проф. Л. Бича, Н. Макаренка і М. Хатгогу, які були виголошенні на святкуванні.

Проф. Ф. Щербина.

Вступне слово.

Сегодня мы, изгнанники Кубани, скромно празднуем десятилетие возникновения Кубанской Красной Рады и связанный с нею деятельности Кубанского населения и его представителей в тех тяжелых условиях, которые пережила и переживает Кубань. Наша Родина представляет географическую и исторически об'единенную небольшую часть когда-то Великой России, населенную до последней войны 62% украинцев, 8% черкесов, 2% иностранцев и 28% великороссов. Таким образом, преобладающую национальность на Кубани составляли и составляют украинцы. В силу принципа национального большинства, я перехожу в дальнейшем своем выступлении к изложению на украинском языке.

Кубанці! Ви живі свідки того, що виникнення Кубанської Красової Ради, її настава, конструктивний характер та ідеологічні особливості — не вигадка сучасних діячів, не запозичення нами з чужого життя, звичаїв та традицій, а діти історії, породжені еволюцією Родина Ради в формі демократичного народного зібрания уповноважених членів, — Запорожська Січ, Запорожське козацтво. Раду перенесли на Кубань Чорноморці або Нове Запорожське військо і, крім чорноморців, в ній нашли споріднені риси й ті козаки, у яких на руській мові Рада називається кругом. Таким чином, історично Кубанська Красна Рада є еволюційна організація народоправства і демократизму; організація, в яку влився ідеологічний дух сучасних народів і славних діячів в царині державного будівництва, на основі загально-людських ідеалів свободи, рівноправності й братерства.

Сьогодні в докладах членів Кубанської Красової й Законодавчої Рад буде охарактеризовано ці установи, їх виникнення, розвиток і ті сприятливі або, більш, несприятливі умовини, в яких почалась і була припинена їх акція на рідній Кубані.

Я глибоко переконаний, що Кубанська Красна Рада, як кость однієї і плоть однієї народу, буде існувати при інших умовинах, яко духовне добро кубанців і буде ще здійснюватися реально. Ідеї та ідеали

Ради живі й життєві як у нас, вигнанців Кубані, так і кубанців, що живуть на батьківщині.

Побажаємо ж скорішого наступлення тих реальних умовин, при яких ідеали Кубанської Краєвої Ради знову стануть на порядок денний для загального прогресу і на благо нашої Родини Кубані.

.7. Бич.

Кубанська Рада і внутрішня політика.

Здавалося, що по зруйнуванні Січи Запорозької пройде довший час і втратиться назавжди сам спогад про верховний орган Запоріжжа й цілої України — про Раду. Здавалося, що й часу для того забуття було багато, аж занадто багато, мало чи не 150 років.

Але, очевидно, з пам'яти народної не легко викреслювати спомини про славне минуле, про задушені брутальною силою організаційні форми, в яких виявлялася, концентрувалася народня воля. Навпаки, ці форми згодом іdealізуються, забарвлюються романтичною привабливістю, затягуються принадним фльором.

Але коли історія дозволяє відновити попередні примусово знищенні інститути, то по істоті й по змісту своєму ці інститути будуть новими, вони будуть відповідати зміненим умовам життя, зберігаючи іноді лише стару історичну назву та основну, провідну ідею попередньої інституції, і тим заховуючи ідейну традицію та історичну континуальність, наступство.

* * *

В короткому часі по революції 1917 р. повстали в межах б. Росії ніби-то самі із себе, природно, на теренах, замешканіх українцями, політичні центри — Центральна Рада на Великій Україні та Рада на Кубані.

Перші колонізатори Кубанських степів, б. Військо Чорноморське або, як воно з початку йменувало себе, — Нове Військо Запорізьке — відламок старого Запоріжжа, не принесли туди із собою Ради: її там ні разу з 1792 р. не було скликано аж до першої російської революції 1906 р., коли царський уряд, в цілях заспокоєння анти-правительственного руху серед кубанських козаків та для полегодження земельного питання серед них, дозволив скликати з'їзд депутатів від станиць. Депутати бувших Чорноморських курінів домоглися, щоби з'їзд було йменовано Військовою Радою, а не Військовим кругом, як на тому настоювали представники т. зв. «Лінейських» станиць, первісно заселених виходцями з війська Донського. Отже вже тоді, за часів першої, незакінченої російської революції було відновлено на Кубані традицію Запоріжжа, традицію українську.

І хоч Військова Рада 1906 р. мала спеціальне, обмежене завдання та існувала лише кілька днів, все ж коли 1917-ий рік розкував кайдани народам б. Росії, цей скроминулий досвід не пройшов надармо: не вагаючися Кубанське козацтво створює тепер Військову Раду, а разом і Військове Правительство, яко виконавчий її орган.

Властиво кажучи, в революційну добу 1917—1920 р.р. на Кубані послідовно існувало дві різні ради, що як по складу своєму, так і по компетенції та завданням були цілком не подібними до себе інститутами: Військова Рада з квітня 1917 р. до жовтня того ж 1917 р. та Краєва Рада з жовтня 1917 р. аж до капітуляції майже 50.000 тисячної Кубанської армії в травні 1920 р. на Чорноморському побережжю.

Військова Рада повсталє при наступних обставинах.

В початку квітня 1917 р. в Катеринодарі було скликано З'їзд представників населення Кубанщини, на якому й було обрано Обласний виконавчий Комітет, що, разом з комісарем Всеросійського тимчасового Уряду б. членом Державної Думи від козаків К. Бардижом, виконував функції обласного уряду на Кубані.

Тому що на більшій частині території Кубанської Области, як адміністраційної одиниці б. Росії, було розташоване Військо Кубанське, як великий колектив і як правна особа в складі біля 1.500.000 душ мілітаризованого населення, депутати на загально-кубанський з'їзд від козачої людності утворили, поруч зі з'їздом, Військову Раду, що мала на меті обслуговувати спеціальні інтереси козачого населення, головним чином — завідувати належачими Війську Кубанському, як колективу, землями, лісами й водами (разом Війську належало біля 6.200.000 дес.) та дбати про військову козачу службу, яка відбувалася при інших умовах, ніж в жовнірських частинах б. російської армії.

Але співпраця козачих представників у складі загально обласного виконавчого Комітету — а ці представники козачі були в той саме час і Військовим Правительством, переходить в надзвичайно тяжких умовах. Фактично влади на Кубані в цей час не було і країні загрожував повний розвал від безвластя чи, може вірніше мовити — від многовластя.

Отже тому в кінці червня 1917 р. козаки — члени Виконавчого Комітету вийшли зі складу Обласного Комітету, а Військове Правительство, за згодою представника центрального уряду К. Бардіжа, проголосило себе єдиним урядом на Кубанщині, підпорядкованим безпосередньо центральному російському урядові. Поруч з Військовою Радою й Військовим Правителством продовжувала існувати організація іногородніх, що не зріклася грati ролю уряду по відношенню до самого іногороднього населення, хоч і не мала на місцях відповідного урядового апарату. І так справа протяглась аж до жовтня місяця 1917 р.

Таким чином з квітня по жовтень Рада й Військове Правительство бу установи чисто, виключно козачі. Спочатку їхнім завданням було служити інтересам самого козацтва, але далі перебіг революційних подій поставив перед ними ширші завдання й потреби, а то саме — організацію управління цілим Краєм та спасіння його перед анархією, що швидко насуvalася з усіх боків, — як з середини, так і зовні.

Якщо звернутися до історичних порівнань, то можна сказати, що на Кубанщині в цей час утворився стан річей в значній мірі подібний до того, який існував на Україні в другій половині XVII ст., коли організоване українське козацтво підняло на рамена свої тягар вигнання й оборону своєї землі, коли воно поширило владу на цілу Україну, під чому ролю центральної влади відотримали Гетьманат і генеральна старшина, а владою місцевою — стала полкова й сотенна старшина; інші ж, не

козачі верстви людности ні до центральної, ні до місцевої влади не було притягнено.

Але якщо і в ті давні часи усунені від участі в управі країною стани, та особливо міщанство, почували себе скривдженими й звертали очі до сторонньої сили — до царя московського та його бояр-воєводів, прохаючи від них помочи й тим руйнуючи силу й міць козацької влади, так за наших днів та ще й в добу надзвичайного піднесення революційних настроїв, в добу 1917 р., коли народні маси за всяку ціну воліли брати безпосередню участь у владі, усунення численної не-козачої частини населення було би просто неможливим.

* * *

I Кубанське козацтво це виразно відчувало, а Військове Правительство шукало шляхів до полагодження справи. Для того на вересень 1917 р., після закінчення жнів, Правительство скликає Військову Раду і у склад її скликає не тільки представників козацького населення, але й депутатів від горців (черкесів), від міст і від корінного не-козачого населення, по офіційній російській термінології «осілих іногородніх», по народньому — «городовиків».

Ця Рада затверджує першу Кубанську конституцію, в силу якої замісць козацької Військової Ради повстас Красна Рада з функціями установчих зборів і Законодавча Рада, як парламент. На чолі виконавчої влади над Краєм поставляється Військовий Отаман, як начальник військових сил та представник Краю з обмеженими проте правами, і Красний Уряд, члени якого обираються Законодавчою Радою і тільки перед нею відповідають.

Хоча в цей час (вересень — жовтень 1917 р.) ще існувало Російське Тимчасове Правительство, але Військова Рада вже цілком втратила віру в нього, розуміючи, що воно не в силі припинити анархію, яка вже охопила майже цілу російську державу, що стан річей вимогає від Кубанщини, де заховався доси порівнюючий спокій і порядок, власними силами й засобами боронити себе проти розрухи, а значить і власним правом організовувати свою владу, не звертаючися за попередніми дозволами до центрального уряду. Тому Рада й визнала не потрібним посыпати конституцію до Петрограду на затвердження, наказавши Військовому Правителству негайно переводити її в життя.

Таким чином Військова Рада, поповнена представниками горців і корінного не-козачого населення, фактично перетворюється в установчі збори, в Красну Раду.

Ставши на шлях самостійного будівництва, Рада при затверджені конституції повинна була зустрінутися з питанням: а хто ж має активне й пасивне виборче право до Ради Красової та Законодавчої Ради, які будуть рішати долю Краю, або інакше кажучи, кому віднати право кубанського громадянства?

Перша кубанська конституція розвязала це питання в той спосіб, що поділила населення на «правомочних» і «не правомочних», при чому до першої категорії, с.-т. до кубанських громадян віднесла: козаків, горців, і всіх корінних (осілих) іногородніх, — в тому числі кубанських.

селян, мешканців міст і членів земельних товариств. Цим поділом майже одній третині людності, перебуваючої на території краю, не було визнане право вибирати до Красової Ради.

Основним мотивом до виключення цеї категорії населення т. зв. «не осілих гордовиків» — було це міркування, що значна частина їх прибула до Краю лише недавно, не перейнялася ще інтересами місцевого життя, не вросла корінням в нього; це, мовляв, перекоти-польний елемент, що сьогодні тут, а завтра десь в іншому місці — на Дону, на Уралі, в Рязані й інде. Говорилося, що було б зовсім небезпечно давати право рішати долю Краю цьому зміливому, непосидючому елементові. Бросяв під увагу й ту обставину, що як раз серед цього елементу найбільше було большевиків або людей, прихильних до большевизму, який тоді вже виявляв велику агресивність і лагодився захопити центральну владу в Петрограді.

Але треба прямо сказати, що цим огульним винесеним поза виборчі права, поза права кубанського громадянства, великої кількості людності, незалежно від часу перебування окремих груп в Краю та від інших умов, було довершено великої політичної помилки, яка ускладнила й без того складну тодішню ситуацію в Краю і яку з великими труднощами прийшлося Раді в скорому ж часі виправити. Але то вже було запізно, бо значна частина «неправомочних» остаточно віддала свої симпатії большевицьким Петрограду й Москві, чекаючи звідти оружної допомоги для насадження на Кубані влади народніх комісарів та для відібрания для себе частини землі, на якій господарило корінне населення — козаки, горці, селянє.

* * *

Негайно по закінченні сесії Військової Ради (фактично-Красової) відчиняє свою першу сесію вибрана нею Законодавча Рада (1-XI—1917 р.) і формує зараз же (3—8-XI) перший Красивий уряд, поки-що в складі представників від козаків і горців, зарезервуючи місця для членів уряду від іногородніх, з яким ще не було осигнено догоди.

За кілька день до відкриття сесії Законодавчої Ради й формування Краєвого Уряду, а саме 25 жовтня 1917 р. стався державний переворот в Петрограді, в наслідок якого владу захоплюють у свої руки большевики. Кубанське Військове Правительство на другий же день — 26-го жовтня проголошує, що Кубань не визнає влади народніх комісарів, а верховні права на своїй території перебирає на себе.

Отже тепер неминучість усамостійнення робиться очевидною. Для вирішення цієї справи та для унормування відносин між козаками й іногородніми новий Кубанський Красивий Уряд скликає на початок грудня (сесія 9—21 грудня) Красову Раду, яка схвалює рішення Військового Уряду про невизнання нової російської влади та проголошує, що «вищим органом управління Кубанським Красом є Кубанська Красова та Законодавча Рада, вибрані на підставі загального, рівного, безпосереднього й таємного голосування». Властиво кажучи склад цієї Красової Ради не відповідав вимогам тільки недавно схваленої конституції, бо складалася вона з двох самостійних поки-що організацій: з членів Красової Ради від

козаків і горців та З'їаду представників всього іногороднього населення Кубанщини; брали в ній участь також представники фронтового козацтва (разом депутатів було 1060). Отже тут було репрезентоване все без винятку населення Кубанщини, без розділу на правомочних і не-правомочних, на осілих і не осілих.

Під час цієї сесії було довершено угоду між козацтвом та іногородніми на таких засадах:

1) виборче право до Красової Ради й до місцевого самоврядування (право громадянства) визнається всім право — її-дієздатним іногороднім, що замешкують на Кубані не менш, як *два* роки;

2) до Законодавчої Ради обирається казаками й іногородніми *однакове* число членів (по 46) і горцями 8; разом — 100;

3) Красвий Уряд (міністерство) складається з 5-х представників від козаків, 5-х від іногородніх, 1 — від горців.

Однак не всі депутати від іногородніх пристали на цю згоду: 170 із них вимагали визнання влади народніх комісарів, а коли Рада рішучо відкинула їхні домагання, демонстративно залишили Раду і стали на чолі місцевого збройного руху проти Ради й Красового Уряду; на шідмогу їм незабаром прийшли салдацькі частини, що повертали з Кавказького фронту, та війська червоної армії з півночі, з Москви.

Вже згадувалося, що Красова Рада, не визнавши влади народніх комісарів, неминуче повинна була ступити на шлях самостійного державного будівництва. Але в ті часи (кінець 1917 р.) ще всіми мислилося, що большевицька влада пропримається на теренах Московщини лише короткий час, що незабаром наступить необхідність нового сполучення в одну державу роз'єднаних часток б. Росії, але що це сполучення буде зреалізоване на зовсім нових, федеративних підвалах якими буде забезпечено кожному членові федерації широку незалежність в справах внутрішнього будівництва та управління. Так мислилося тоді не тільки на Кубанщині, але й у Грузії, в Арmenії, на Великій Україні та й інде. Суверена дійсність потім розвіяла ці сподівання...

На підставі постанов Красової Ради про перебрання на себе верховної влади на теренах Кубанщини, Законодавча Рада 28/I — 1918 р. проклямує Кубанську Народну Республіку, як будучий штат Російської федерації, тимчасово самостійну, та опрацьовує широкий програм демократичного ладу Країни.

Але обставини часу зовсім не сприяли мирному будівництву. 25 січня 1918 р. падає під натиском червоної армії Київ, 12 лютого — столиця Дону Новочеркаськ, 1 березня ст. ст. — Катеринодар. Законодавча Рада і Красвий Уряд з Військовим Отаманом виrushують у 5-місячний поход і повертають до Катеринодару лише в початку серпня; із числа 46 членів Законодавчої Ради від іногородніх в поході брало участь 3.

* *

* *

Пяти-місячне, а в південній часті Кубані майже 8-місячне панування большевиків, на бік яких станула більшість не-корінного іногороднього населення на чолі з б. членами грудневої Красової Ради — сецесіонистами, панування, що віданачилося страшними ексесами над мирно-настроє-

ними до того часу козаками й горцями, викликало сильне роздратування, вірніше мовити — розлучення з боку останніх проти большевиків і взагалі іногородніх, а разом з тим і реакцію в питанні щодо урівнення в політичних правах не-корінного іногороднього населення.

Про поворот до грудневої угоди 1917 р., до організації на парітетних засадах Ради й уряду тимчасово не можна було й мислити, бо ж оружна боротьба ще не закінчилася, іногороднє ж населення посилає до ворожих большевицьких армій десятки тисяч воїків.

Обстановка війни вимагала утворення органів, що концентрували б волю тої частини населення, яка волила забезпечити своїй країні мир; спокій і вільне існування, незалежне ні від влади народніх комісарів, ні від диктаторів монархистичної барви, які в цей час починають вже народжуватися на тлі контрреволюції.

Складається на 28 жовтня 1918 р. знову Красна Рада в складі, передбаченім конституцією: представники козаків, корінного сільського населення, міського населення і горців. На Раді брало участь 620 депутатів, з того числа: хліборобів — козаків і селян — 60%, козачої та іногородньої інтелігенції — 15%, старшин — 25% (в більшості з б. станичних учителів).

Багато часу й уваги було звернено Радою (сесія з 28/X до 8/XII) на те, як заликувати рани, нанесені Країні пануванням большевиків, як організувати військову силу — Кубанську армію, шкільництво, фінанси, харчування й постачання товарів та ін.

Але найбільше часу і тепер, як і в 1917 р., було уділено питанню про організацію краєвої влади та земельному питанню. З організацією влади було звязане гостре питання встановлення більш нормальних взаємовідносин між Кубаню та її союзником з необхідності — Добровольчою армією, яка, спираючись на підтримку держав Антанти, почала виявляти претензію стати всеросійським політично-державним осередком і чинником, а її керовник генерал Деникін — стремив недвозначно до диктатури.

Щоб раз назавше покласти кінець домаганням ген. Деникіна на роль диктатора, принаймі на теренах Кубанщини, Рада 1918 р. урочисто проголосує, що «Кубанський Край, стоючи на шляху державного будівництва, заховус в своїх руках всю повність державної влади в межах Краю та правиться органами, поставленими його населенням» на підставі конституції, новий проект якої було стверджено Красовою Радою 5/XII — 1918 року.

Ця друга Кубанська конституція була більш детально розроблена (62 артикули) і більш наближена до середньо-європейського типу парламентарних республіканських конституцій. Основні точки її наступні: Верховна влада в Краю належить народові; органами народу і носіями законодавчої влади є Красна й Законодавча Ради, а носіями вищої виконавчої влади — Військовий Отаман і Красний Уряд. Військовий Отаман вибирається на 4 роки; йому надано функції президента держави. Голову уряду призначає отаман; він призначає й членів уряду із числа осіб, запропонованих йому голосово уряду. Всі акти отамана контрасигнуються головою уряду або відповідними членами уряду. Уряд відповідає перед Законодавчою Радою, причому вотум недовірри Ради потягає демі-

сію уряду. Склад Краєвої Ради та порядок обрання до неї визначаються окремим законом. Крім обрання Отамана, на розгляд і затвердження Краєвої Ради предкладаються зм.ни в основних законах і положеннях про управління Краєм; отже ця рада несе функції установчих зборів.

Законодавча Рада обирається безпосередньо населенням на три роки на підставі закону, ухваленого Краєвою Радою (як виняток — на 1919 рік вона була обрана Краєвою Радою із числа членів Краєвої Ради в складі 80 д.). Законодавчу діяльність Законодавча Рада здійснює по всіх питаннях, за винятком віднесенних до компетенції Краєвої Ради.

Такою в основних рисах була кубанська конституція 1918 р. Цікаво підкреслити, що цю конституцію було схвалено голосами всіх присутніх членів Ради при 17, що утрималися від голосування. Отже не дивлячися на погрози з боку керовників Добровольчої армії залишити Кубань, тоді ще не зовсім звільнену від большевицьких армій, не дивлячися на натиск з боку представників Антанти, Рада рішучо й одностайно відкинула домагання кандидата на диктатори і не зійшла зі шляху самостійного державного будівництва. Цим вона викликала до себе непримириму ворожнечу й ненависть з боку Добр. армії та взагалі росіян єдинонедільнимів всіх кольорів, що зібралися до Катеринодару у великому числі з Московщини й України, з останньої під час повстання проти гетьмана Скоропадського.

Число занеклих ворогів Ради надалі збільшили кубанські землевласники по тім, як Рада в туж саме сесію ухвалила основи земельного закону, в силу якого було скасовано на теренах Кубані приватну власність на землю.

Огже тепер Рада мала проти себе два протилежні собі ворожі фронти: большевицький і добровольчо-російсько-поміщицький. Надалі вже не вдавала боротьба на ці два фронти до самого 1920 р. Між оцими Сцілою й Харібою, у вирі революції, випало проробити двохрічну путь утому кораблеві Кубанської державної самостійності. Не раз наражувався він на скелі й міни.

* * *

Але якщо проти большевиків провадилася одверта оружна боротьба, війна в полі, то вороги цього другого табору, російсько-єдинонедільничського, примінювали способи підступної боротьби: атентати, що започинаються з весни 1919 р. (на члена Ради П. Макаренка); убивства (в червні 1919 р. вбито М. Рибовола — голову Краєвої Ради); економічна бльокада Кубані; постійне, настирливе, систематичне націковування в пресі, на зборах, в офіційних виданнях Добр. Армії — т. зв. Освага (с.-т. «Освідомительного Бюро») в цілях діскредитування Ради в очах населення; нарешті, одвертій напад на Раду 6/XI. — 1919 р. з гарматами, кулеметами, з піхотою й кіннотою, арешти 12 членів Ради й висилка іх за кордон, страта члена Ради й члена Паризької делегації Ол. Кулабухова. Але цей одвертій напад тільки прискорив крах Добровол. Армії.

Треба сказати, що особливо шалену ненависть на собі зосередила Законодавча Рада, що, як виняток зі загального правила про вибір II насе-

ленням, на цей раз була обрана Краєвою Радою й натуально являла із себе відображення, відбиток останньої.

Законодавча Рада мужньо й з рішучістю боронила принцип само-
стійності країни, різко реагувала на всілякі вгручення агентів Добр.
армії в справи Кубанщини, вимогала від своїх урядів здійснення демо-
кратичного ладу, встановленого конституцією 1918 р., викривала реак-
ційність і крайню нерозумність та просто безглуздість і шаленство полі-
тики Добр. армії, що воювала не проти самих більшевиків, а разом проти
всіх, допускалася катування селян, робітників, юдівських погромів
та інш. ексцесів.

Краєва Рада скликалася за $2\frac{1}{2}$ роки свого існування лише 3 рази,
маючи сесії від 2 до 5 тижнів. Отже вона лише на короткий час муляла,
так мовити, очі своїм ворогам. Сесії ж Законодавчої Ради були майже
перманентними, з короткими порівнюючи інтервалами. Члени її — акти-
війший елемент — були в курсі справ внутрішньої політики Краю й полі-
тики Добр. армії. З цього зрозуміло, чому саме вона стала центром нена-
висти з богатьох боків.

Але одночасно ж Законодавча Рада стала центром, до котрого дохо-
дили всі жалі Країни; та не тільки з Кубанщини йшли до Кубанської
Законодавчої Ради ходоки, але й зі Ставропольщини, з Катеринослав-
щини, навіть з Харківщини, коли там запанувала Добр. армія.

На бік Ради привернулися також симпатії робітничої класи, взагалі
не дуже численної на Кубанщині. В день вбивства М. Рябовола спеціальна
делегація Союзу професійних робітничих організацій м. Катеринодару
заявила представникам Законодавчої Ради, що якби повстала необхід-
ність в допомозі Раді з боку робітників, то вони допоможуть їй загальним
страйком. Під час похорон голови Краєвої Ради М. Рябовола на знак
жалоби й протесту проти його вбивства всі без винятку робітники Кате-
ринодару припинили працю, включно до прислуги в ресторанах і до
робітників на водопроводі; в місті з 150 тисячним населенням на цей день
завмерло все життя.

Огіз починалося умиротворення в середині Країни і це умиротво-
рення засвідчено було широким актом з боку Законодавчої Ради: 13 серпня
1919 р. вона ухвалила закон про «амністію всім особам, що по день 2 серпня
1919 р. допустилися на території Кубанського Краю політичних злочи-
нів, за які вони засуджені присудами судебних установ або підлягають
суду». Очевидно, внутрішніх заворушень Рада вже не боялася, випускаючи
на волю всіх, хто виступав активно проти тодішнього управління краєм.

Таким чином досить швидко, на протязі менше одного року, почала
засипатися прірва, що було вирито її подіями 1918 р. і цю прірву тим
швидче було б вирівняно, що Законодавча Рада видала закон про само-
врядування в містах, який міським населенням був прийнятий зі задо-
воленням; на тих же широко поставлених демократичних засадах закін-
чувався обговоренням в Раді законопроект про самоврядування в повітах,
станицях, селах і аулах (708 артикулів). На черзі стояли виготовлені
законопроекти про вибори до Краєвої й Законодавчої Рад, якими пере-
дбачено було надання виборчих прав не-корінному населенню (с. т. про
визнання Кубанського громадянства) на умові короткотермінового цензу
осілості. Отже це було повернення після бурь внутрішньої горожанської

війни до нормальних умов політичного життя та угоди, що сталася вже раз між козаками й іногородніми в грудні 1917 р.

Але на цей раз на перешкоді стали події листопаду 1919 р. — озброєний напад на Красну Раду, що перервав раптово сесію Красної Ради і привів до зміни конституції та до скасування Законодавчої Ради під на- тиском багнетів і під загрозою кари на горло 12 підступно арештованих членів Законодавчої (в той час і Красної) Ради, якщо б Рада на це не погодилася.

* * *

Вже згадувано було, що Красна Рада законом 7/XII. 1918 р. розв'язала земельне питання в спосіб скасування приватної власності на всі землі, ліси, надрі й надzemні дібра. Для козацтва таке рішення було цілком природним, бо козацтво було великим колективним власником обшарів землі, що належала цілому Війську; воно життям своїм в колек- тиві негувало принцип приватної власності. Пороздавані царським урядом із військової землі участки (біля 500.000 дес.) та іншим способом набуті приватні землі (теж біля 500 тисяч десятин) поверталися в наслідок цього закону до правдивого власника, ще більшого ніж Військо колективу — до Краю. Відібрани землі поступали до краєвого фонду, з якого в першу чергу задовольнялися малоземельні корінні мешканці Краю — козаки, горці, селяни, а відтак і інше населення Краю, що провадило сільську господарку. На підставі цього загального земельного закону, Законо- давча Рада видаль цілу низку законів, що реалізували основні принципи земельного закону Красної Ради. Земельні закони, видавані Законодавчою Радою, очевидно, прискорювали трагічні події, звязані з Красною й Зако- нодавчою Радами: 13 травня 1919 р. видається закон про комісії по земле- влаштуванню та про взяття приватних земель на обрахунок Красного Уряду; за місяць від того числа, а саме 13 червня, вбито голову Красної Ради М. Риболова. 2-го вересня 1919 р. видається закон про фактичне відібрання земель, а 6-го листопаду стався напад на Красну Раду й скасу- вання Закон. Ради, причому найактивніші ролі в нападі відограють бувші кубанські землевласники і їхня креатура — генерал Покровський.

Не спиняємося тут ближче на переведеній Красною й головно Законо- давчою Радою праці в справах широкої розбудови шкільництва, впоряд- кування товарообміну, фінансової системи, виготовлення плянів розбу- дови залізниць і елеваторів, морських портів, про дослідження Краю на мінерали, реорганізацію судівництва та ін. Підкреслимо лише те, що за часів Ради розвиток Країни, не дивлячись на руйнацію, що заподіяло їй кілька місячні панування большевиків, не дивлячись на те, що війна проти совітської влади вимагала великих жертв людьми й виснажувала, обезсилювала Країну економічно, не дивлячись на все це розвиток Кра- їни набрав надзвичайно широкого розмаху.

Вистачить навести лише такі факти із області шкільництва: р. 1918 відчинено першу високу школу на Кубані — Політехнічний Інститут, число слухачів в якому р. 1919 рівнялося 2.665. Середніх шкіл було — в 1918 р. — 76, а в 1919 р. — вже 151. Початкова школа стояла на пере- додні запровадження загального обов'язкового навчання. В поселеннях

з українською людністю відчинялися українські школи і тільки брак українських учителів гальмував цю справу; щоби цьому запобігти, Радою було українізовано одну з двох існуючих учительських семинарій.

В Країні були великі запаси всяких ісٹівних продуктів; самого збіжжа (зерна) на 1920 р. одгадувалося до вивозу біля 100 міліонів пудів. Отже тоді, за часів Ради, не можна було й припустити, що уплине тільки два роки і на Кубанщині у страшних муках в 1921/22 р. помре з голоду 70.000 душ.

* * *

В тяжких умовах на протязі 2½ років протікала чинність Красової Ради та її похідної — Ради Законодавчої. Конструктивну творчу діяльність її, скеровану на добро свого Краю, гальмувала зовнішня боротьба з большевиками і з добровольчою армією. Сильно гальмувалася вислідність праці також боротьбою в середині самої Ради, бо складалася вона з двох національно різких частин — російської й української. І в той час, коли одна із цих частин стихійно тягla до Москви та до тих, що в той час тут, на самій Кубанщині, ніби-то заступали собою інтереси Москви, частина друга, українська з походження, сполягала на власні сили, стремила до самостійного будування життя Країни, цілком природньо схильючи свої симпатії до України, до Української Народної Республіки, вільда й армія якої були віддалені від Кубанщини просторами на сотні, а іноді й на добрку тисячу верств.

По персональному складу своєму Рада зовсім не була підготовлена до тієї надзвичайно складної ситуації, серед якої випадало її ділати, ік і до тієї політичної та законодатної праці, яка від неї вимогалася обставинами того бурхливого часу. Цю працю може в силі була б піднести й з успіхом виконати лише високо кваліфікована, політично вихована й національно свідома інтелігенція, а в Раді: 60% хліборобів, 25% старшин і 15% інтелігентів, що раніше, до революції, далеко стояли від політичної й тим більш законодатної праці; на Кубанщині не було навіть Земства, цієї підготовчої школи до політично-громадської діяльності.

А проте треба сконстатувати досить високий середній рівень інтелігентності серед членів Ради, і то навіть серед хліборобів, людей безпосередньо одірваних од плуга. Треба підкреслити дивну здібність у загалу Ради бістро й вірно орієнтуватися й ехоплювати істоту справ, навіть найскладніших, що виносилися на її роагляд, розуміється, у тих випадках, коли ці справи поступали до неї в менш-більш підготовленому, розробленому вигляді; треба відмітити велику здібність Ради відріжняти суттєве й копче від дріб'язкового й зайвого. Рада виявляла велике розуміння працівників інтересів і потреб Краю, бо вийшла вона з глибин народніх, свій Край знала і його любила. Найбільше послідовності й непохитності виявила Рада в переведенні принципу усамостійнення красового життя. Іноді відступаючи з виду під натиском зовнішніх сил і обставин від цього принципу, вона по суті твердо переводила самостійницьку лінію, даючи одеїч великому втручанню в місцеве життя цих сторонніх сил.

Як кожна молода інституція, та ще така, що повстала в процесі революції, Рада почала своє самостійне існування звичайними хворобами й

недостачами нерозвиненого, недорослого організму, котрому життя імперативно наказувало виконувати функції, що ще йому не під силу. Однак помилки були; було їх не мало; були вони поважні, іноді й грубі.

Але из дивлячися на всі свої дефекти й помилки, не дивлячися на шалену агітацію з боку зконцен рованої на Кубані й на Дону російської одно-неділимческої преси в цілях діскредитації Ради в очах населення, Рада звесь час зоставтесь у того населення найпопулярнішою й найавторитетнішою інституцією. Не даремно ж головний керовник та, мабуть, і інспіратор збройного нападу на Раду ген. Врангель, після того, як із шерег Ради було насильством вихоплено найактивніші елементи, все ж примушений був виступати перед нею і говорити їй те, чого він з доброї волі із міг би сказати: «Красна Рада, — казав він, — є правдивою заступницею Кубані, вона є дійсним хазяїном Кубанської землі». Скасувати Красну Раду, ролігнати її не насмілилися керовники Доброармії. По ній вдарено було, вдарено болюче скасуванням Законодавчої Ради, але все за два місяці — в початку січня 1920 р. Рада відновлює вповні конституцію 1918 р. і Законодавчу Раду.

Сила Ради полягала в тому, або, вірніше мовити, випливала з того, що вона повстала природньо, вийшла з глибин народніх. І здається, коли для большевицької влади прозвоне остання година, коли народ знову буде мати можливість вільно виявити свою волю, на Кубані він напевні не буде шукати нових форм концентрування своєї волі: знову спонтанно, цілком природно ця воля зосередиться, на нашу думку, у Красній Раді, яко установчих зборах, та в Законодавчій Раді, яко в постійно діючому парламенті.

І. Макаренко.

Кубанська Рада й зовнішні зносини Кубані.

При огляді діяльності Кубанської Красної Ради в звязку з зовнішніми зносинами Кубані ми, перш за все, мусимо ясно зазначити те, що в 1917 р. Кубань не була окремою самостійною державою, навпаки, як і інші, повставші під час революції, держави, на початку революції вона була складовою частиною російської держави.

Всі ті велики й складні питання, котрі стояли тоді перед Росією, перед її народами, класами й групами населення, ті питання, котрі мусила розвізувати велика загально-російська революція, а також революції національні, в тій чи іншій мірі були й питаннями кубанськими. Світова війна, в якій брала участь ціла Росія, потім демобілізація величезної армії, боротьба з анархією за елементарний державний порядок, горожанська війна між владою большевиків і соціалістично-демократичними групами, горожанська війна між большевиками й російською контрреволюцією, боротьба різних національностей і країн за визволення з під опіки централістичного російського правительства, боротьба національностей і народів з большевицькою навалою й червоною російською владою, боротьба з білою діктатурою, ось, коротко кажучи, ті найголовніші питання, в розвязанню котрих Кубань мусила взяти участь. Через все це,

оцінюючи роль й значення Кубанської Ради в установленні відношень Кубані з сусідами, ми не можемо дивитись на ці стосунки, як на зносини між давно вже існуючими державами, котрі мали свої точно окреслені кордони, постійну владу, постійне дисципліноване військо й т. д.

Сама Кубанська Республіка, як і інші, виникла на території бувшої Росії, повстала з війни й революції; внутрішнє будівництво й консолідацію державності, захист своїх кордонів, установлення тих чи інших відносин і стосунків з сусідніми країнами й державами вона мусила проводити в огні й бурі тієї ж війни й революції.

У жовтні місяці 1917 р. перша Кубанська Рада, тоді ще військова, винесла постанову про необхідність перебудови Росії у Федеративну Державу. Цікаво тут зазначити те, що майже в ті ж самі дні подібну ж постанову приймає і «З'їзд Народів», скликаний у Київі Українською Центральною Радою. Як відомо, в цьому з'їзді взяли участь Українці, Білоруси, Латиші, Литовці, Еbreї, Молдавани, Грузини, Союз Козачих Військ, Донські козаки й інші. Згадана постанова Кубанської Ради, очевидно, свідчила про те, що ця Рада висловлювала тоді бажання не тільки населення Кубані, а й бажання всіх недержавних народів бувшої Росії. Цей момент мусимо ясно зазначити.

В тому ж місяці жовтні Кубанська Рада визнала за необхідне утворення Південно-Східного Союзу військ Кубанського, Донського, Терського й Астраханського, Горських народів Кавказу і вільних народів степів, а 2-го листопаду (по нов. ст.) того ж року представниками відповідних Правительств було підписано договір про утворення цього Союзу. Таким чином Кубанська Рада, ухваливши першу кубанську конституцію й приступивши до будування кубанської державності разом з тим, ставала членом нової державної організації — Південно-Східного Союзу. Участю в утворенні цього Союзу Кубань встановлювала своє відношення до своїх сусідів — Республіки Горців Кавказу, Терського й Донського козачих військ, до Ставропольщини, кімликів й т. п.

Однаке всі члени Союзу не були тоді ще сконсолідованими державними організмами: на Дону й на Кубані йшла ворожнеча поміж козаками й іногородніми, на Тереку, крім цієї ворожнечі, були її тяжкі непорозуміння між козаками й горцями. В той же час большевики, захопивши владу в Росії до своїх рук, прикладали великих зусиль до того, щоб знищити й підбити під себе і Україну й Південно-Східний Союз і інших.

І саме тоді, як Українська Центральна Рада закликала всі Правительства до створення загально-російського федераційного уряду й до мирного розвязання конфліктів і непорозумінь між Країнами, большевицька московська влада намагалась роз'єднати Україну й Південно-Східний Союз, для чого й стремила, в першу чергу, захопити залізницю Курск — Харків — Ростов.

Не дивлячись на це в місяці грудні 1917 р. прибула на Кубань Делегація від Української Центральної Ради на чолі з п. М. Галаганом і виступила на Кубанській Раді. Рада овациями вітала цю делегацію. Хід боротьби на Україні й на Північному Кавказі не дав тоді можливості шляхом писаної договорі оформити братерські відносини Кубані з Україною.

* Південно-Східний Союз не справдив надій, які покладались на нього при його заснованні, в наслідок чого кожному з членів Союзу прийшло

власними силами захищати свої кордони від большевицької навали. Особливо тяжко прийшлося Донові, бо він прикривав собою цілий Союз з Півночі. Збросю й грішми підтримала Кубань свого північного сусіда.

На початку 1918 р. Україна, Дон і Кубань тимчасово програють боротьбу з большевиками. Германські й австрійські війська займають всю Україну: німецькі полки захоплюють Ростов на Дону й Таманський півострів на Кубані.

Кубанська Законодавча рада, Правительство Л. Бича й Отаман з 3.000 вояків під натиском большевицьких військ примушенні були 12-го березня (по нов. ст.) залишити столицю Кубані — Катеринодар і одійти на південь.

В той же район з боями прийшли з Дону й військові частини Добровольчої Армії під керовництвом генералів Корнілова й Алексєєва. Ця Армія тоді складалась приблизно з 2½ тисяч вояків, серед котрих кубанських козаків було біля 700 душ.

Надзвичайно тяжкі умови боротьби з большевиками примушують Кубанське Правительство, за одноголосною згодою Законодавчої Ради, 29-го березня підписати договір з Командуванням Доброармії про військову співпрацю; з другого боку, ті ж самі обставини примусили тоді й Командування Добровольчої Армії визнати по договору Кубанський Уряд. Раду й право Кубані на окрему Армію. Ці два осередки влади, осередки ріжкого походження, складу й ріжких, навіть протилежних зацідань, обєднували необхідність боротьби проти сильнішої третьої сили — большевиків. Це обєднання дало в свій час значні успіхи у війні з большевиками, але, з другого боку, як визнає генерал Денікін в «Очерках русской смуты», боротьба між Кубанню й Доброармією була одною з найголовніших причин провалу всього так званого південного «белого діяння».

На самому початку місяця травня 1918 р. кубано-добровольчі загони опинились на території Дона. В тому ж місяці травні Кубанське Правительство, з доручення Законодавчої Ради, підписує з Донським Правителством договір «з метою забезпечення на будучину політичної й економичної свободи й незалежності Дона й Кубані», і призначає свого постійного представника на Дону (П. Л. Макаренка).

Цей договір між іншим допускав можливість організації Доно-Кубанської військової Ради для керовництва військовими операціями для захисту територій Дона й Кубані від большевицьких московських військ.

В тому ж місяці травні до Київа від'їздить делегація від Кубанської Законодавчої Ради на чолі з головою цієї Ради М. С. Рябоволом. Під час перебування цієї делегації в Київі Кубань була під большевицькою владою, а в самому Київі величезну роль відігравали представники німецького військового командування. До писаної згоди між Кубанню й Україною тоді не дійшло, але Україна не відмовила Кубані в підтримці збросю.

В місяці жовтні того ж року прибула до Київа друга Кубанська делегація в складі П. Л. Макаренка, полк. М. Ткачова і полк. Евтушенка. В уповноваженнях для делегації, підписаных Кубанським Отаманом ген. Філімоновим і головою уряду Л. Бичем, підносилося питання про необхідність заключення в ближчий час писаної догоди і висловлювалась

надія на те, що «Україна й Кубань дадуть приклад могутнього братерського союзу».

Український Уряд продовжував давати Кубані допомогу зброяю, а потім прислав на Кубань свого постійного представника полковника Борджинського.

У місяці серпні 1918 р., при звільненні Кубані від більшевицьких військ, кубансько-добровольчі загони зустрілись на березі Чорного моря з військами Грузинської Республіки. Після цього до Катеринодару прибула делегація грузинського правительства на чолі з п. Гегечкорі. Після переговорів ця делегація прийшла до повної згоди з Кубанським Правительством по всіх економічних і політических питаннях, що забезпечувало в повній мірі можливість добросусідських відносин між Кубанню та її південною сусідкою — Грузією.

Таким чином до місяця листопаду 1918 р. Кубанський Край зброяю кубанських козаків і горців при значній допомозі збоку добровольців не тільки звільнився від більшевицької навали, а Кубань мала добре відношення з Доном, Україною й Грузією.

Перед Краєвою Кубанською Радою стало питання, *а що ж далі?*

Більшевицька влада все міцнішала у Москві, більшевики перейшли до організації постійної Армії і вже мали помітні успіхи на різних фронтах. Було очевидним, що ні одна з молодих Республік — ні Україна, ні Дон, ні Кубань і т. д. тільки власними силами не могли витримати збройної боротьби з більшевиками. З другого боку, ні Кубанський Уряд, ні Красна Рада не мали надії на допомогу живою силою збоку Держав Антанти.

Краєва Рада після уважного обмірковування ситуації, на пропозицію голови уряду Л. Бічча, приймає постанову про необхідність організації Федеративного Союзу самостійних держав — України, Дона, Кубані, Терека, Республіки горців Кавказу, Грузії, Азербайджану з метою організації единого протибільшевицького фронту і единого військового командування, а також з метою утворення единого федерального Правительства цих республік. Ціла низка причин внутрішнього й зовнішнього характеру не дала можливості здійснити цієї ухвали Красної Ради.

Прибувші до Катеринодару представники Держав Антанти категорично заявили,

1) що Кубань, Дон і інші республіки не можуть рахувати на безпосередню допомогу із зброяю й живою силою;

2) що Антанта буде допомагати тільки командуючому Добровольчою Армією й через цього тим республікам, котрі погодяться на об'єднання військового командування в руках генерала Денікіна, при чому вказувалось на те, що на подібне об'єднання всіх військових сил пішли навіть могутні великі держави — Франція, Англія й Америка на західному фронті світової війни.

А що було в цей час на боєвому фронті?

Між Кубанню й Каспійським морем, себто на Ставропольщині й на Тереку, більшевицькі Армії нараховували ще більше 100.000 душ; Царицін на Волзі був в їх руках; сильно вже втомлена боями на протязі 8 місяців Донська Армія помалу відходила на південний захід; більшевицькі війська, захопивши Харків, швидко просовувались до Києва й до Криму і вже

захоплювали Донецький басейн, кидаючи сюди все нові й кращі сили. Фронт «Учредительного Собрания» большевики збили з Волги й помалу одесували його за Уральські гори...

На цілому фронті йшли жорстокі бої, при чому була велика недостача зброї...

З-за кордону йшли чутки про можливість захоплення большевиками влади в Германії...

Всі ці обставини примусили Дон і Кубань 26-го грудня 1918 р. визнати єдине військове командування генерала Денікіна.

А перед цим на початку того ж місяця грудня Кубанська Красна Рада одноголосно приятою постановою посилає на мирову Конференцію своїх делегатів на чолі з Л. Бичем для захисту інтересів Кубані. В склад цієї делегації входили члени Ради О. І. Кулабухов, генерал Савицький, С. Ф. Манжула, Г. А. Більш, Дм. Філімонов, Г. С. Щербаков, А. А. Намітоков.

В місяці лютому 1919 р. Красна Рада знову робить спробу об'єднати протибольшевицькі й противіднонеділімчеські сили й виносить постанову про необхідність скликання Конференції з представників Кубані, Дона, Терека, Дагестана, Крима, Арменії й Грузії «для складання й прийняття Союзного договору й конституції».

Не тільки через перешкоди збоку Командування «Вооруженими силами Юга Росії» ця Конференція не відбулася. Ні! Союз молодих держав не зорганізувався через те, що головна сила, котра тільки й могла утворити подібний союз, — Українська Республіка не могла сказати в ті часи свого рішаючого слова. Українська республіканська Армія вела тоді боротьбу на три фронти між Дніпром і Дністром, а Кубань мусила кидати свої дивізії в Донецький басейн і в бік Царицина, щоб спільними силами з доціями, терціями, добровольцями й горцями боротись проти червоних військ, котрих безугодно кидало сюди через Україну й по Волзі єдине московське червоне військове командування.

Становище Кубані в 1919 р. можна характеризувати так: однією рукою вона вела збройну боротьбу з большевиками, а другою у всіх галузях державного будівництва послідовно скріплювала свою повну політичну й економічну самостійність і шукала союзу з іншими самостійними республіками. Через те Кубанська Рада, з необхідності визнавши єдине військове командування, не хотіла визнавати й фактично не визнала ні в якій мірі ні влади ген. Денікіна ні влади адмірала Колчака, бо кубанське населення, ведучи жорстоку збройну боротьбу з большевицькою Москвою, зовсім не хотіло коритись білій диктатурі, котра воювала не тільки з большевиками, а й з Україною, з Гірськими народами, з Грузією й т. н.

Кубанська Рада на своєму офіційному засіданні сердечно вітала представника України полк. Бордажинського, а добровольче командування розстріляло цього полковника в Донецькому басейні при його повороті на Україну; Кубанська Рада скасувала земельну власність, а генерал Денікін повертає величезні маєтки поміщикам, переводив жорстокі екзекуції над селянами... Рада добре бачила, що без повного миру з селянами, без їх активної підтримки не можна мати успіху в боротьбі з Червоною Москвою.

Добровольче Командування хотіло, щоб кубанці сліпо йшли і вмірили за чужі ідеали.

Кубанська Делегація, послана Радою за кордон, намагалась вплинути на представників влади Держав Антанти і схилити їх до відповідних рішень в питаннях, які безпосередньо торкались інтересів Кубані.

5-го лютого 1919 р. Кубанська делегація разом з представниками Урядів: Білорусії — п. А. Бахановичем, України — п. п. Остроградським і Бородавським і Дона — ген. Черячукіним виступав перед французьким командуванням в Одесі для захисту економично-політичних інтересів цих республік.

Подібні ж заяви Кубанська делегація робить в Царгороді спільно з представниками Дона, Горців Кавказу й Азербайджану.

Потім в Парижі делегацією подаються заяви до голови Мирної Конференції, до президента Вільсона, на ім'я Ллойд Джорджа, Правительств Франції і Італії.

В цих заявах Делегація просить про всеобщу допомогу Кубані в її боротьбі, про визнання Кубані самостійною державою і про приняття її в число членів Ліги Націй. Необхідно тут підкреслити, що Законодавча Рада в квітні і в травні місяцях 1919 р. обмірковувала діяльність Делегації і схвалювала її поступування.

Кубанська Делегація співпрацює в Парижі з делегаціями України, Грузії, Азербайджана, Горців Кавказу, Естонії, Латвії й Литви та разом з ними 7-го червня й 8-го жовтня 1919 р. подає заяви про визнання цих республік самостійними державами.

А в цей саме час в Ростові розпочалися переговори про організацію «Южно-русской власти». На самому початку цієї роботи 27-го червня в тому ж Ростові було вбито голову Кубанської Красової Ради і Кубанської Делегації М. Рябовола. Цей факт ще більше загострив відносини між Кубанню й Добровольчою Армією.

Генерал Денікін хотів, щоб Кубань, Дон і Терек визнали його диктатуру. Представники Кубані на Конференції на чолі з Ів. Макаренком, працюючи під безпосереднім контролем Кубанської Законодавчої Ради, не мусили залишити Конференцію, не мусили допустити ізоляції Кубані, але, з другого боку, не мали права навіть в проекті погодитись на призначення диктатури ген. Денікіна. Робота конференції в складі представників Дона, Кубані, Терека та Добровольчої Армії тяглась цілими місяцями, нез давши бажаних для генер. Денікіна наслідків, бо Донці, Кубанці й Терці виступали тоді спільним фронтом.

Добровольче командування, маючи значні успіхи на Україні й на шляху до Москви, досягши Орла, маючи на своєму боці підтримку всіх російських партій од крайніх правих аж до народніх соціалістів, і вичерпавши всі способи боротьби з Кубанню, у місяці вересні 1919 р. оголосило економічну блокаду богатій Кубані.

В цей час Україна палала повстанням проти Денікіна (Махно підходив вже до Таганрогу, де містився штаб Денікіна); большевики, розбивши Колчака, перекидали свої полки із Сібірського фронту на Південь, Кавказькі гори все поповнювались «зеленими», воювавшими проти Денікіна.

При таких обставинах Добровольче Командування йде проти Кубанської Ради вже одверто з військами.

Наслідки всім відомі.

Які ж висновки можна зробити, оглянувши діяльність Ради в звязку з зовнішніми зносинами Кубані?

1. Кубанська Рада, як представниця демократичного населення Кубані, силою об'єктивних обставин мусила стати на чолі боротьби Кубані й проти червоної московського імперіалізму і проти російського безумовно реакційного і единонеділимческого «белого движіння».

2. Рада поспішно домагалась найти для Кубані природніх союзників, серед яких першими є Україна, Дон, Горці Кавказу, Грузія й інші народи й краї.

3. Рада не вела боротьби проти руського народу. Ні. Захищаючи інтереси Кубані і взагалі інтереси поневолених Росією народів і Країв, вона боролась проти руського імперіалізму.

4. Ідея братерського союзу між державами народів Сходу Європи, якій служила Кубанська Рада, ще не здійснилась, вона жива, вона є надзвичайно актуальною й тепер, бо Народи, поневолені большевицькою диктатурою, ще не осягли природного права кожного народу «жити по своїй волі на своїй землі».

5. І коли ця ідея Союзу Вільних Народів втілиться в життя, тоді добрим словом згадають і Кубанську Раду і склонять голови перед могилами тих, хто поляг у боротьбі за цю ідею.

24/X — 1927.

Мурат Хатгогу.

Рада и горцы.

Необходимость соглашения с кубанским казачеством и целесообразность вхождения в Краевую Раду в свое время у горцев Кубани вызывали большие сомнения. Высказывались опасения, что горцы, будучи в значительном меньшинстве в Раде, не смогут в ней отстаивать свои интересы и окажутся в полной зависимости от казачьего большинства. Не отрицая основательности этих опасений, сторонники соглашения доказывали, что, для предотвращения надвигающейся на Край анархии и предупреждении возможной международной войны, необходимо войти в Краевую Раду и положить начало мирному сотрудничеству с казачеством. Тем более это нужно сделать теперь — говорили они, — когда само Кубанское казачество первым обращается к горцам с призывом забыть печальное прошлое и приступить к совместному строительству Кубани. Наступило удобное время, чтобы раз навсегда ликвидировать старую вражду, так много зла принесшую прежде всего горцам Кубани. Общий горский съезд в ауле Хакуриновском, Майкопского отдела, состоявшийся в августе 1917 г., согласился с доводами сторонников соглашения и вынес соответствующее постановление. Вскоре был заключен казаче-горский союз и горцы вошли в Краевую Раду. К чести Кубанской Краевой Рады необходимо отметить, что за все время ее существования горцы ни разу не имели повода быть недовольными. Опасения противников вхождения в Раду не оправдались.

Рада ни разу и ни в чем не ущемила интересов горцев. Наоборот, она с особой внимательностью отнеслась к желаниям горцев и зачастую стремилась их предупредить. Не было на Кубани ни одного Правительства, в состав которого не входил бы горец. Не было послано ни одной делегации без участия в ней горского представителя. Нет надобности здесь утомлять слушателей перечислением всех случаев, подтверждающих наше утверждение. Остановимся только на одном факте, в котором наиболее ярко выявилось отношение Рады к горцам. Рада обсуждала проект закона о выборах в Законодательную Раду. Согласно принятому основанию для исчисления числа депутатов в Законодательную Раду на долю горцев приходилось только три места. Горцы заявили просьбу об увеличении до 8-ми, мотивируя свое ходатайство тем, что иначе им, в виду многоплеменности, трудно будет их поделить между собою. Рада охотно согласилась с доводами горцев и удовлетворила их просьбу.

Краевая Рада сумела в короткий срок внушить к себе доверие со стороны горцев Кубани. Бывшая вражда между казаками и горцами постепенно отходила в область непринятых воспоминаний. Но задачи Рады этим не ограничивались. Она хотела установить добрососедские и дружеские взаимоотношения и с горцами Северного Кавказа. В 1917 г., никогда непрекращавшаяся вражда между горцами и казаками Терека, перешла в маевскую вооруженную борьбу. Терское казачье войско обратилось к Краевой Раде за помощью. Рада в вооруженной поддержке отказалася и посоветовала войску изыскать мирные пути для разрешения своего спора с горцами: при этом указала на собственный пример. Терское войско в то время принуждено было принять такой совет. Рада отправила на Тerek делегацию, куда входили и представители Кубанских горцев, для примирения враждовавших казаков и горцев. К сожалению, мир на Тerekе не долго продолжался. Позднее, в конце 1918 г., Добровольческая Армия, движимая девизом «Единая и неделимая великороджанская Россия», неожиданно признала независимости республики горских народов Кавказа и, под предлогом борьбы с большевиками, открыла военные действия против горцев при деятельном участии терских казаков. По молчаливому согласию Кубанского Атамана А. П. Филимонова и преступному попустительству Правительства Ф. С. Сушкина, Кубанские казачьи части, подчиненные генералу Деникину, постепенно втягивались в эту войну. Краевая Рада протестует против войны с горцами и предлагает Краевому Правительству и Атаману заключить Союз с горцами. В этом смысле Рада выносит два постановления: первое — 11/XI 1918 г. и второе от 13/II 1919 г. Но Войсковой Атаман и Правительство Ф. С. Сушкина глухи к призывам Рады и всеми правдами и неправдами саботируют приведение в исполнение решений Рады. Рада выносит недоверие правительству Ф. С. Сушкина и оно падает. Но Войсковой Атаман затягивает формирование нового правительства и положение не изменяется.

Заграничная Делегация Краевой Рады Кубани на Мирию Конференцию, желая оказать поддержку горцам в их неравной борьбе с Добровольческой Армией и воздействовать на свои войсковые части, принимающие участие в этой войне, в июле 1919 г., в гор. Париже, заключила «Договор Дружбы» с представителями Республики горских народов Кавказа. В договоре говорилось, что признавая «взаимно государственный суверенитет

и полную политическую независимость Кубани и Республики Союза Горцев Кавказа» «договаривающиеся стороны обязуются не предпринимать ни самостоятельно, ни в форме соучастия с кем бы то ни было, никаких мер, клонящихся к уничтожению или умалению суверенных прав Кубани и Республики Горских Народов Кавказа». В статье 4-й значилось, что «войсковые части одной из договаривающихся сторон могут переходить на территорию другой стороны не иначе, как по просьбе или с согласия Правительства этой страны; войска одной стороны, находящиеся на территории другой, поступают в подчинение Правительства этой последней». К сожалению, договор не был проведен в жизнь, но, как известно, послужил поводом и началом для ноябрьских событий на Кубани. Краевая Рада с первого дня своего существования неизменно стремилась к установлению с горцами союзных отношений и свою дружбу к ним закрепила кровью мученика А. И. Кулахурова, повешенного ген. Деникиным за подписание «договора дружбы» с горцами.

Горцы Кавказа ценили и ценят дружбу Кубани и ее Рады. Они верят, что Рада не умерла и воскеснет в недалеком будущем более могущественной, чем была раньше. Идеи брошенные ею живы и братский союз угнетенных народов, а в числе их и горцы Кубани, близок к осуществлению.

* * *

Потім було встановлено встановлення пам'ять членів Ради і всіх кубанців, котрі загинули в боротьбі за кращу долю Кубані.

Привітання.

Далі було заслухано привітання.

Телеграма від генерала П. І. Кокунька — голови Кубанської Делегації по охороні Кубанських Регалій і голови Кубанського Союзу в Югославії:

«Кубанский союз просит Вас приветствовать юбилей Кубанской Рады. Верим в скорое возобновление работы Рады на Кубани.»

Лист від Кубанської козачої імені Кошового Отамана Сидора Білого станиці в Білграді в Югославії, підписаний Станишним Отаманом — членом Ради і б. голсовою Кубанського Уряду П. І. Курганським и станишним писарем А. Миреим.

Від Закордонної Делегації Північно-Кавказької Горської Республіки телеграма, підписанна Гайдар Бамматом:

«В день десятих роковин Ради Делегація Північно-Кавказької Республіки засилає Кубані, другу й союзників, гарячі побажання освобождения та добробуту.» (Переклад з французької мови.)

Від Арменського студентського союзу в Чехословацькій Республіці:

«Арменський студентський союз в Чехословацькій Республіці засилає Вам свої найкращі побажання в день десятилітнього ювілею Кубанської Ради та висловлює свої найсердечніші симпатії до Кубані та її визвольного руху.»

Надіємося, що разом з Вами скоро діждимося здійснення наших високих ідеалів». (Переклад з чеської мови.)

Правління Арменського студентського союзу
в Чехословацькій Республіці

Голова Н. Атанасян
Секретар Б. Нінаси.

Від В. Я. Гуревича — члена Ініціативної групи «Соціалістичної Ліги Нового Востока»:

«Не в перший раз мне приходится выступать в собраниях Общества Кубанцев и мое отношение к Вашему делу Вам известно. Но сегодня мне приходится приветствовать Вас в двойном качестве: в качестве русского социалиста и в то же время в качестве члена Инициативной Группы инициаторов образованвшейся Социалистической Лиги Нового Востока. Как русский социалист, я принадлежу к той группе, которая не на словах только, но и на деле осталась верна славным заповедям идеиных отцов и руководителей русского социализма: последовательному проведению в жизнь принципов справедливости, равенства и свободы как в области народно-хозяйственного и государственного строительства, так и в сфере международных отношений, а также признанию равного права на культурное и политическое самоопределение за каждым народом и за каждой областью, осознавшими свою самобытность и выжившими свою индивидуальность; поэтому идеи областничества, лежащая в основе и Вашего Кубанского движения, всегда была близка нам и пользовалась нашей поддержкой. Из этих принципов мы не боимся делать выводов, которые подсказывает нам как логика, так и самая жизнь, хотя эти выводы многим нашим соотечественникам и даже некоторым нашим товарищам казались крайними и опасными. В частности, считая себя не только русским человеком, но и русским патриотом, горячо любящим свой народ и свою страну, я не боюсь признать за всеми народами и областями бывшей Российской Империи право самим решать свою судьбу и в частности вопросы о сохранении в будущем взаимных политических и экономических связей и формах этих связей. Я считаю даже иллюстрированным и нецелесообразным ного либо уговаривать и убеждать в необходимости этих связей. Такое убеждение может создаться лишь в результате собственного опыта и собственных интересов и никакие заверения и саморекомендации со стороны тех, кого привыкли (хотя по моему и незаслуженно) считать угнетателями других народов и областей, тут помочь не могут. Лишь как равные и свободные люди, а не как рабы, прикованные к одной тачке, можем мы понять и оценить друг друга и тоже относиться к тем коллективным единицам, членами которых мы являемся. Думаю, что лишь такой подход является разумным и справедливым, и что вместе с тем он наиболее соответствует иранильно понятым интересам русского народа, что бы ни кричали об этом все белые, красные и розовые империалисты и великороджанники, из коих некоторые, как известно, именуют себя демократами, социалистами и даже интернационалистами.

Как член Лиги Нового Востока, я обращаю Ваше внимание на то, что Лига эта первоначально была названа Лигой мирного разрешения национального вопроса на Востоке Европы и это (б. м. черезчур длинное) название определяет правильно ее основную задачу. Разноплеменность и разноязычность Вашего края и даже Вашего Общества, а также те пути, которыми Вы стремились и стремитесь «обеспечить мирное сотрудничество Ваших сограждан», должны делать Вам близкими и понятными наши цели. Мы думаем, что лишь путем сговора и соглашения, а не путем взаимных обвинений, оскорблений, интриг и угроз применением силы народа, населяющие территории Советского Союза, могут добиться улучшения своего нынешнего действительно тяжелого положения, освободиться из тисков коммунистической диктатуры и сносно устроить свою жизнь, не отдавая себя под власть новых иностранных поработителей. Единственный способ для народов С.С.С.Р. добиться подлинного освобождения и закрепления своей свободы — это союз их, как политический, так и экономический, союз как в борьбе с нынешними некоронованными кремлевскими самодержцами, так и в борьбе со всякими иностранными империалистами и эксплуататорами, которым выгодно, натравливая нас друг на друга, разделяя нас на враждебные группы, — властвовать над всеми нами. Но союз

этот мы мыслим и как добровольный, и как «вольный», т. е. построенный на добровольных началах и расторжимый. Проект этого союза в общих чертах изложен в опубликованной нами платформе, но, конечно, этот проект не следует рассматривать как наше последнее слово, не подлежащее изменению. В частности в нем ничего не говорится о самоопределении территорий по признаку краевому, а не национальному, но это не значит, конечно, что мы против признания за ними прав на самостоятельное государственное строительство. Выслушав с большим интересом сегодняшние доклады об образовании десять лет тому назад особого кубанского государства, возникшего в процессе гражданской войны на юго-востоке быв. Российской Империи, я с удовольствием констатирую, что его образование явилось отнюдь не в результате отчуждения и ненависти населения к русскому народу, как отметил уже в своей речи П. Л. Макаренко, а как следствие исторически создавшейся обстановки и в то же время своеобразия местных условий в национальном, хозяйственном и бытовом отношении. Историю тяжелой борьбы, нанесенной демократической Кубанской Радой на два фронта: с красной и белой диктатурами мы знаем и в свое время в 1918—19 г.г. с большим сочувствием следили издалека за ее работой. Но история эта вместе с тем учит нас избегать ошибок, невольно совершенных руководителями Рады в той тяжелой ситуации, которая тогда для нее сложилась. Такими ошибками я считаю в частности союз с белыми, усиление военных элементов, ставку на помощь иностранных держав и недостаточную решительность в проведении демократической политики и социальных реформ, которые могли бы отнять почву у большевицкой пропаганды, подтасчивавшей корни народной власти. Думаю, что иные никто из нас этих ошибок ни защищать, ни повторить не станет. Но, конечно, эти мои слова отнюдь не являются для Вас упреком, ибо в этой обстановке избежнуть этих ошибок было едва ли возможно и весьма характерно, что демократия почти на всем необъятном пространстве от Белоруссии до Тихого Океана и от Архангельска до Черного Моря их повторила в той или иной степени. Ныне, умудренные пережитым опытом, но не потерявшие веры в наши светлые демократические идеалы свободы, социальной справедливости и международного братства, и надеюсь, мы будем дружно продолжать начатую борьбу в качестве особой третьей силы, не расчитывая ни на помощь реакции, ни на иностранную интервенцию, защищая национальные интересы своего края и своего народа, и вместе с тем стремясь достигнуть общей цели в общем же братском союзе всех народов и областей бывшего российского государства и ставя ставку исключительно на внутренние силы и освободительные процессы нарастающие там на далёкой родине, а не на какиелибо досужие эмигрантские измышления и авантюры, способные лишь замедлить естественный ход событий. Для этого чрезвычайно важно как сохранить с родными местами непосредственную связь, так и внимательно следить за местной жизнью. И поэтому с особым удовольствием я желаю успеха Вашему Кубанскому Обществу, ставшему себе эти цели, в его дальнейшей деятельности».

Від Білоруської Ради в Празі — В. Захарко:

«Ад імя Беларускай Рады у Празе, я сардична вітаю, у асобе паважанага Прымядзіуму Сходу, усіх Кубанцаў з дзесятымі угодкамі іх Краевай Рады. Кубанская Краевая Рада надняла і часна трymала народны съязг, з гаслам вольнасці і демократычнага ладу. Інані і быць не магло. Казацтва нарадзіла шаеся на працоўнай землі, ад працоўнага народа, толькі і магло стаць за інтерэсы гэтага народа.

Абарона правоу працоўнага народа, імкніўшагася да таго, набыць поўнапраўным гаспадаром на сваёй уласнай земельцы, зауседы была ин-бм абавізкам наццаства.

Я глыбока пераконан у тым, што казацтва ніколі не зайдзе з гэтага пачаснага шляху.

Цяпер нашыя народы скунты ланцугамі ниволі мацией, чым налі-б та іі было, а гэта асабліва прымушая нас моцна думаць аб іго асвабаджэнні.

Добрая імкненія Кубанская Рады жыць вольна, у поурай згодзе са усімі суседдямі і блізкімі народамі былі разьбіты белымі і чырвонымі дыктатарамі. Імі из съерты з твару землі наогул усе зачаткі народнай вольнасці і демократычнага ладу, якія дала нам революцый 1917 года.

Ня глядзачы аднак на гэта, я упэўнен у тым, што надайце лепшай пара і што народы Усходніе Эўропы дойдуць до поунаго паразменення паміж сабою і узманіць тыя мірныя канфоронцы, абы іх нам гаварылі сеньня ліней даклады.

Я моцна веру ў тое, што мы загоім балючымі раны і пойдзем усе разам — вилі-
каю грамадою, здабываць свае асвабаджэнне і будаваць лепшае жыцьце.

Да такое братэрскае, раўнапраунае згоды я заклікаю усіх.*

Потым выступив з прывітаннем *M. M. Галаган* — бувшый в 1917 р.
головою делегаціі Украінської Центральнай Рады на Кубані:

Шаночні пані і панове!

«Менш, ніж за два місяці, буде рівно 10 років, ік я з доручення Украінської Центральнай Рады одвідав Катеринодар і там в ІІ імені склаі прывітанія Красаві Раді. Було то в грудні 1917 р., а сьогодня — в жонці 1927 р. — в день святкування десятоі річніці Красаві Рады я приішов прывітати присутніх тут членів Рады й Уряду особиста від себе, нікого тут не застуваючи.

Десять років у жытті народу — занадто коротка доба. Але в період революційних подій жыття відбувається так інтэнсіўно й з такою іноді калейдоскопічною мілівштю, що протягом десяти років умовы й обставніні боротьби зміняються значно більше й радикальніше, ніж в іншій час протягом цілого століття. Ще тому ясьго лише десять років я, віконуючи покладену на мене місію, переговорював з тодішнім Головою Кубанського Уряду Л. Л. Бичем у справі створення загально-російського федерального уряду на основі віставленого Центральною Радою принципу, а на сьогоднішній день гаслом і метою украінської вільної боротьби є самостійне державне існування украінського народу. В цій концепції самостійної украінської державности мусить знайти належне їх місце і територіяльно від України віддалена, але з нею міцним ланцюгом культурних взаемніх і спільних політичных інтересів звязана Кубань.

В моій памяті ще зовсім свіжі спогади про той надзвичайний ентузіазм, з яким зустріли нас, делегатів Украінської Центральнай Рады, члені Красаві Рады, коли ми поїхали на їх засідання; я ніколи не забуду потрясаючого грому оплесків, яким привітали члені Рады саму толькі згадку Голови Рады пок. М. С. Рибовола про те, що до Катеринодару прибула з Києва делегація Укр. Центр. Рады.

Зокрема й спеційльно мушу згадати про виявлення почуття глибокої сімпатії до України з боку членів Красаві Рады — черкасів. За цим бурним виявленням настроів членів Красаві Рады криються далеко серйозніші й поважніші моменти громадсько-політичного характеру, ніж одна толькі цілком природна й зрозуміла маніфестація спорідненості й біо-ісихічного звязку переважної більшості населення Кубані з народом украінським. Через це в наших спільних шуканнях нових форм майбутнього державного жыття украінського народу та в наших змаганнях за їх адійснення мусимо вітворити такі форми, в яких знайшло-б свое задоволення стремління всіх частин його до обеднання в одині Соборній Українській Республіці. Це є непереможна логіка розвитку, подій і відродження украінського народу.

В день святкування десятоі річніці Кубанської Красаві Рады зустрінулись ми на еміграції в гостинній Чехословацькій Республіці. Я рад, шо можу прывітати членів Красаві Рады й Уряду — як тих, що сидяць за столом презідіі, так і інших тут присутніх — не толькі як політичных діячів Кубані, але й як спільників на полі загально-украінської культури, громадської й національно-політичної роботи, що в таких імпозантных розмірах разгорнулася у ЧСР. Нехай ця наша спільність праці для загально-украінської справи національнага й соціаль-
ного візвolenія нашого народу буде символом для тісі вільної боротьби, яку пропадіть основы маса нашего народу на теренах України й Кубані. Буду ющасливій, якщо доживу до того часу, коли зможу Вас прывітати на рідній землі України й Кубані в умовах адійснення головной мети нашої вільної боротьби. А тым часом нехай сьогоднішнє свято ще раз виразно нагадае всім нам про наш обовязок перед нашим народом; нехай воно підкріпіть у нас патос боротьби за досягнення нашого спільнаго ідеалу, коли вільний украінський народ порядкуватиме на свої вільні землі по свої волі.»

Від Грузинів — Г. Айолло:

«Дорогие соседи-кубанцы! Поздравляю Вас с десятилетием возникновения Кубанской Краевой Рады, которая ставила себе целью создать демократические условия для мирного преуспеяния Вашей страны. Нам не нужно много говорить друг другу, ибо мы друг друга хорошо знаем. Знаем мы Вас не только потому, что во главе Вас находились люди, вроде Л. Л. Быча, пользовавшиеся громадным уважением на всем Кавказе, но и потому, что даже из сообщений враждебных Вам источников, мы чувствовали правильность взятой Вами политической линии.

Вы говорили Вашим врагам тоже самое, что говорил немецким знаменитый чешский общественный и политический деятель Ригер: «возьмите лист белой бумаги напишите на нем все, что вы только пожелаете для себя, но с одним условием: то, что Вы напишете для себя, — мы напишем для нас». И т. н. никто не покелает худого для своего народа, так и Вы не желали этого своим согражданам.

Но Ваша работа по великому обновлению Кубанского Края была прервана под ударами белой и красной реакции. И ту и другую приводило в бешенство Ваше демократическое направление. И та и другая надеялись облагодетельствовать кубанцев через диктатуру. Если реакция действительно облагодетельствовала людей своими методами и учреждениями, то Рада потеряла бы всякий реальный смысл на будущее время. Но диктатура ввергла людей в стон и скрежет зубовный, в отчаяние и голод. Поэтому будущее за теми положениями, которые отставала Рада. Она временно умерла — но да здравствует Рада, которая, несомненно, после надежд большевицкого режима вновь возродится к плодотворной и долгой жизни!»

Крім того, поступило цілий ряд писемних привітань, і між ними від бувшого посла Української Народної Республіки в Чехословаччині проф. М. А. Славінського:

«Сердечно дикую за запрошення на Урочисту Академію з нагоди 10-ліття Кубанської Краєвої Ради. На величай мій жаль, обставини не дозволяють мені прибути самому і прийняти участь у Вашому святі. Дозвольте тому хоч писемно висловити Вам своє гариче співчуття в цей пам'ятний для Кубані день, коли славні нашадки рідних нам запорожців у перший раз підвели високо в гору прапор вільного життя, вільного національного, громадського і державного розвитку. Багато гори та біди зазнали Кубанці, ік і ми всі, за ці десять літ, але й великою славою вкрили вони себе у боротьбі з найтижчим ворогом цілої землі Української — червоною Москвою. Ріки крові, безліч жертв понесли Кубанці у цій боротьбі. І можна твердо вірити, що ці кров і ці жертви не пішли на марне, бо лише на ірові та жертвах буде людство нове вільне життя, життя вільних народів. Час наближається, і встане нова, вільна Кубань, позбавлена чужої, ворожої надвлади, і запорожські нашадки відтворять свою славну історичну волю і підуть на зустріч майбутньому, рука в руку, плече з плечем, поруч своєї рідної нееньки України. Даї нам, Боже, всім скоріше дождатись цього святого дні! Слава Кубані і слава Україні!»

К. Илохий.

Коли почалається українізація на Кубані?

В сучасній большевицькій пресі, що виходить на Північному Кавказі, частенько таки приходиться читати хастощі різних авторів, що тільки тепер за радянської комуністичної влади українське населення Північного Кавказу одержало повну національну свободу, що тільки тепер за радянської влади та комуністичної большевицької партії українське населення має можливість вільно читати рідину книжку, рідину газету, учити своїх дітей по школах рідною мовою і т. д. (На самім же ділі московська большевицька влада не дбає серйозно про те, щоб задоволити культурно-національні потреби українського населення Кубані.) Про те як, що було до большевицької влади на Кубані, большевики нічогосінько не пишуть. Це з одного боку.

З другого боку. Багато кубанців на еміграції думають, що українізація, яка зараз переводиться на Північному Кавказі й зокрема на Кубані, є длом рук кому-

ністів, є большевицький витвір. Через те одні з кубанців — емігрантів ставляться несерйозно й індиферентно до українізації, наприклад, школи, а другі ставляться вороже, як до іспанського большевицького витвору.

Отже, для нас, кубанців, є важливим питання: як давно почалася легальним шляхом українізація на Кубані?

Український культурно-національний рух на Кубані, як стремління українського народу жити повним національним життям, як стремління його до користування скрізь рідним словом, книжкою, написаною рідною мовою, як стремління його мати рідну українську школу, свій український театр і т. і., був на Кубані з давніх давен, ще з перших часів поселення на Кубані чорноморських козаків.

Колись, як буде можливість, ми подамо статтю про український культурно-національний рух на Кубані^{*)}). Зараз же ми лише дуже коротко роскажемо про найголовніші прояви українського національного життя на Кубані, починаючи з часу революції 1917 р.

На початку революції 1917 р., а саме 12 березня ст. ст., кубанські козаки брали участь у величній українській маніфестації в Петрограді. Про це в збірникові історичних документів читаємо наступне: «Перша велика українська маніфестація відбулась в далекому Петрограді в серці російської революції, 12 березня (ст. ст.) Українці в Петрограді святкували в цей день два великі свята: свято перемоги революції і смерти Т. Шевченка. Багацько маніфестацій і свят бачив вже революційний Петроград, але такого величнього і многолюдного свята ще не бачив. Біля 25 тисяч Українців — солдатів, робітників, студентів, інтелігенції — виступили на вулиці Петрограду, як одно тіло, з одною воною, з одним одушевленням палким покликом: «нехай живе вільна Україна у вільній Росії». «Деякі військові частини (укомплектовані з Українців), явилися в повній складі. Напереді військових частин *Іхат на конях бувший конвой бувшого царя (складений з кубанських козаків — чорноморців) з українським січовим прапором і запорозькими бунчуками*.^{**) (Курсив мій. К. П.)}

Кубанський обласний учительський з'їзд, що відбувся в Катеринодарі весною 1917 р., після дуже палкої дебати в окремій комісії, ухвалив резолюцію, що українізація шкіл на Кубані не тільки бажана, а й обов'язкова там, де того забажають мешканці у формі офіційно внесеної постанови чи приговору. На з'їздові були і дуже уперті противники цієї постанови.

Тоді ж, а саме в травні 1917 р., директор по справах народної освіти на Кубані М. Й. Поночовний^{***)} розіслав по школах циркуляр, в якому радив переходити на українську мову при навчанні дітей Українців.

Скорі після цього з ініціативи й заходами учителі Кубанської військової дівочої гімназії В. А. Чепелинського^{†)} в Катеринодарі було засновано «Кубанське українське товариство Шкільної Освіти», інклюзію основною метою ставило все-мірно сприяти українізації шкіл на Кубані. Літом того-ж року це Т-во візантівувало в Катеринодарі курси для підготовки учителів українських шкіл. На цих курсах викладалися: українська мова та граматика, історія української літератури, історія України, деякі предмети з кубанознавства і т. і. Завідуючим цими курсами і одним

^{*)} К. Плохий виготовив до друку працю п. и. «Українство на Кубані — Примітка редакції.

^{**)} Павло Христюк. «Замітки і матеріали до історії української революції. 1917—1920 рр. Т. I. Відень, 1921. Стор. 26. П. Христюк — козак ст. Елизаветинської на Кубані.

^{***)} М. Й. Поночовний — кубанський козак ст. Расівської, скінчив київський університет, член кубанської української «Просвіти» в 1905—06 рр., був директором народних шкіл на Кубані з 1908 р. до літа 1917 р.; вчений кубанознавець, свої наукові статті друкував у «Записках Наук. Тов. ім. Т. Г. Шевченка у Львові» та в Кубанських наукових виданнях.

^{†)} В. А. Чепелинський — козак ст. Канівської, скінчив Харківський університет, був лагідної вдачі та дуже багатий на ініціативу в українських культурно-національних справах; у березні 1918 р. вирушив в перший Кубанський похід; під час цього походу його вбили большевики.

із лекторів був В. А. Чепелинський. Слухачів на курсах було, здається, 63 чол. На організацію цих курсів Кубанський Військовий Уряд видав 5.200 карб. Веденню курсів допоміг і В. В. Скідан,*) директор Кубанської військової реальної школи в Катеринодарі, тим що представив курсам прекрасне та добре устатковане помешкання.

З ініціативи Т-ва «Шкільної Освіти» кубанськими вчителями (головним чином тими, що жили в Катеринодарі; між ними були й службовці із головного управління Кубано-Чорноморської залізниці та Кубанського Центрального Союзу установ дрібного кредиту, як напр., Обабко — кубанський козак та інші) було складено перший український букварь для кубанських українських шкіл. Цей букварь зараз же купив Куб. Центр. Союз і видав його друком.

Мені, що з осені 1917 р. був головою Т-ва «Шкільної Освіти» (В. А. Чепелинський відмовився від керівництва Т-вом, бо мав багато праці, як член Кубанської Ради та вчитель гімназії), відомо, що уже з осені 1917 р. в деяких чорноморських станицях на Кубані було приступлено до українізації початкових шкіл.

Кубанська Військова Рада з вересні 1917 р. внесла постанову про бажаність переведення навчання по школах на рідну мову.

Цікаво повести й такий факт: у червні місяці 1917 р. в Петрограді відбувся загально-козачий з'їзд. На цьому з'їзді представниками від Уральського (Яїцького) козачого війська була внесена пропозиція, щоб З'їзд висловив догану Українській Центральній Раді. Делегація від Кубанського козачого війська в складі 49 козаків (на чолі делегації стояв П. Л. Макаренко; в склад делегації входив і історик Кубані проф. Ф. А. Щербина) одностайно, загрожуючи тим, що вона покине З'їзд і залишить за собою право чину, якщо тільки буде прийнято пропозицію уральців, досягнула того, що З'їзд зняв з обговорення вищенаведену пропозицію.

В осені 1917 р. з ініціативи В. Чепелинського в Катеринодарі було засновано українське кооперативне видавництво «Ранок». Фундаторами цього видавництва були кубанські козаки — 7 душ. Але скоро число членів пайщиків цього видавництва стало збільшуватись, в нього стали записуватись українці кубанці і з Чорноморської губ. «Ранок» зразу ж приступив до реальної праці, почавши видавати друком українську щотижневу газету «Чорноморець». Це була перша українська газета на Кубані. Редакторами і на перших порах єдиними співробітниками «Чорноморця» були двоє — В. А. Чепелинський і К. О. Плохий. Газета мала успіх: з кожним числом побільшувався платний тираж газети і збільшувалося число кореспондентів — співробітників. Вийшло всього тільки шість чисел «Чорноморця». Крімав й жорстока підчастина проти большевиків, що розпочалася на Кубані фактично в січні 1918 р., а підготовка до неї й горожанська завірюха почалися ще з осені 1917 р., наявні припинила видання цієї газети.

З кінця 1918 р. та в 1919 р. в Катеринодарі виходив українською мовою тижневик «Кубанська Зоря». Цей тижневик видавався гуртком українців, котрі були службовцями в Кубанському Центральному Союзі Установ дрібного кредиту. «Кубанська Зоря» була часописом звичайного типу «літературно-громадського часопису» для станиці й ніякого партійно-політичного напрямку не мала. «Кубанській Зорі» вийшло біля 10 чисел. В станицях вона мала значний успіх.

Зараз же на початку революції 1917 р. по станицях Кубані почали відкриватися українські културно-освітні товариства «Прогресіві». По станицях було коло 40 «Прогресів»; вони провадили културно-національну та загально-культурну працю: влаштовували реферати та лекції, вечірні просвітно-кооперативні курси, продавали книжки і т. інн. «Прогресівам» у їхній діяльності допомагав културно-просвітній відділ Кубансько-Українського Центрального Союзу (на чолі його стояв І. В. Гасюк). Културно-просвітній працю провадив по кубанських станицях і другий кубанський кооператив «Кубсоюз»,**) що через своїх інструкторів засновував по станицях виключно російські културно-освітні організації. Через це поміж інструкторами Кубсоюзу і Центральною союзу виникала конкуренція не тільки шкідлива для справи, а й неприємна для станичан, бо часто перед одними й тими ж людьми інструктори одного кооперативу ганьбили своїх противників із другого кооперативу. Інструктори Центральною союзу обурювались на ін-

*) В. В. Скідан — козак ст. Старо-Мінської, був директором народніх шкіл на Кубані в 1907—08 р., а потім з 1908 і до 1920 р. був директором першої Кубанської реальної школи.

**) Кубанський союз споживчих товариств.

структурів Кубсоюзу за їх русифіаторську роботу, а ті обвинувачували інструкторів Центрального Союзу в українському національному шовінізмові. Щоб не перешкодити одні другим в культурно-просвітній праці, обидві ці сторони утворили «Константну комісію», яка після довгих змагань та гарячих суперечок виробила, так би мовити, «декларацію прав національностей Кубані». А саме: комісія прийшла до згоди, що обидві сторони власні визнають рівноправними всі національності, представлені в станицях, визнають рівноправними мови російську й українську (чоркесів не торкалися), що культурно-просвітні праці мусить вестися на мові більшості населення станиці, але національна меншість може бути обслуговувана своїм окремим «інструктором». В Катеринодарі цієї демаркації додержувалися, але по станицях порушували ІІ інструктори Кубсоюзу.

В 1919 р. в Катеринодарі з ініціативи Г. В. Ротарево^{*)} було відчинено приватну українську гімназію, яка функціонує й тепер.

В кінці 1919 р. та за початку 1920 р. заходами Шкільної Комісії Кубанської Законодавчої Ради (Головою Комісії був П. Л. Макаренко) та Кубанського Красного Уряду (Головою Уряду був П. І. Курганський) було українізовано Кубанську вчительську семінарію в ст. Полтавський. Для обективності треба тут зазначити, що збоку росіян-членів Комісії не тільки не було ніяких протестів проти цього, а навпаки вони вважали це нормальним явищем.

З 1918 р. один з товаришів члена Куб. Правительства по справах освіти призначався для завідування українськими школами на Кубані.

Отже, як бачимо, українізація на Кубані почалася ще до большевицької влади. Українізацію почало переводити в життя само українське населення Кубані, точніше — свідома кубанська українська інтелігенція, головним чином вчителі.

Як би не катастрофа, що стрислася над Кубанню у квітні 1920 р.,^{**)} як би Кубань управлялася своїм Урядом, своїми виборними людьми, які розпоряджали б кубанськими грошовими засобами, — справа націоналізації кубанської школи поволі росла б і розвивалася, задовільнюючи культурні й національні інтереси всього населення Кубані. Справа націоналізації школи від початкової перейшла б на фахові й середні школи, а потім цілком природно поширилася б і на високу школу. І ми цілком певні того, що тепер на Кубані була б вже не одна українська семінарія, а було б їх декілька; існувала б не одна українська гімназія на цілу Кубанщину, а були б їх десятки; функціонували б також і українські фахові школи. Певно було б видано якусь кількість підручників та інших книжок для кубанської української та горської школи; але цього до останнього часу не спромоглася зробити на Кубані московська радянська комуністична влада, яка широку забирає з Кубані так багато народного добра. Існували б приватні українські видавництва, виходили б українські книжки, журнали та газети.

Віримо, що все це буде, коли у нас, на Північному Кавказі, буде свою народній демократична влада, котра буде служити інтересам населення, а не інтересам московської окупації.

^{*)} Чоловік ії — Ів. Тим. Ротарь, член Укр. соц.-дем. партії, в 1903—1904 рр. був учителем російської мови та словесності й історії в Кубанській військовій учительській семінарії і багато зробив для пробуждения української національної спідомості серед семінаристів. Вмер на початку 1905 р. Семінарія хоронила його з українськими національними пропорами, а на могилі його були виголошенні українською мовою промови.

^{**)} У квітні 1920 р. в м. Сочі на Чорноморському березі було здано Кубанську Армію.

Хроніка.

Національна справа.

СКІЛЬКИ УКРАЇНЦІВ НА ПІВНІЧНОМУ КАВКАЗІ.

За даними Всесоюзного перепису на Північному Кавказі загальна кількість населення становить 8.363.491 чол., із них українців 3.106.825 чол., росіян 3.841.063 чол.

По окремих округах українці розподіляються так:

1. Армавірська окр.: укр. — 305.126 чол., всього населення — 927.392.
2. Донецька (Центр Мілерове): укр. — 206.520 чол., всього насел. — 374.710.
3. Донська: укр. — 498.287 чол., всього населення — 1.132.270.
4. Кубанська: укр. — 915.402 чол., всього населення — 1.488.411.
5. Майкопська: укр. — 94.322 чол., всього населення — 330.135.
6. Сальська: укр. — 207.195 чол., всього населення — 471.890.
7. Ставропольська: укр. — 245.755 ч., всього населення — 727.585.
8. Сунженська: укр. — 2.522 чол., всього населення — 34.886.
9. Таганрозька: укр. — 191.771 чол., всього населення — 268.394.
10. Терська: укр. — 194.083 чол., всього населення — 643.369.
11. Чорноморська: укр. — 103.922 чол., всього населення — 291.437.
12. Шахтинська: укр. — 70.686 чол., всього населення — 540.376.
13. Владикавказька: укр. — 3.981 чол., всього населення — 78.346.
14. Грозненська: укр. 7.797 чол., всього населення — 97.087.
15. Адигес-Чернеська: укр. — 26.453 ч., всього населення — 114.158.
16. Інгушська: укр. — 86 чол., всього населення — 75.133.
17. Кабард.-Балкарська: укр. — 17.213 чол., всього населення — 204.006.
18. Карачаєвська: укр. — 2.534 чол., всього населення — 64.613.
19. Північна Осетія: укр. — 10.301 чол., всього населення — 152.435.
20. Черкеська: укр. — 1.375 чол., всього населення — 36.996.
21. Чеченська: укр. — 1.232 чол., всього населення — 309.560.

Під час статистичного перепису ми мали писані скарги від українців Ку-

бані та Чорноморської округи про те, що в деяких станицях та селах переписувачі порушували інструкції центру і записували українців «руськими». («Ч. Г.», ч. 42, 1927 р.)

Ми певні в тому, що українського населення на Північному Кавказі значно більше, ніж вказано вище. Зокрема, в округах Кубанській, Чорноморській і Ставропольській українці значно більше тих чисел, які вказано переписом. Всі радянські джерела, як наприклад, газета «Красное знамя», журнал «Новим Шляхом» та інш., вказують, що в Кубанській округі українці складають 80% всього населення. Отже, згідно з цими радянськими даними в Кубанській округі українці живе не 915.402 чол., а більше ніж 1.190.000 душ

Наведемо тут де-кілька прикладів для ілюстрації того, як переводився перепис населення.

Ст. Іванівська на Кубані. Інструктор по переведенню перепису населення Костюков наказав переписчикам занести всіх в одину графу — «руські».

— Яка у вас мова? — питав переписчик хлібороба.

— Та яка-ж?... проста... Сама настояща наша козача... хахлацька може... хто його знає...

— Ну, значить, мова руська.. так і запишем...

— А національність?...

— Яка не там національність, звініть, не добираю...

— Значить, малорос...

Так всі Іванівці і пішли «під греками»: язык руський, а народність — малорос...

Ст. Полтавська на Кубані. Перепис у нас переведено майже без підготовки.

Питав переписчик хлібороба — яка ваша рідна мова?...

— Хлібороб відповідає — козача. Переписчик заносе в нарточну — руський.

— Питав жінку: «ви відкіля?» — З Катеринославщини. — Значить руська.

Виходить, що вся Полтавська станиця населена росіянами. Українців

мабуть юного не записано. («Ч. Г.», ч. 2, 1927 р.)

Як відомо іс, що підтверджують і радянські джерела, станиці Іванівська та Полтавська більше, ніж на 90 % населено українцями.

Ми певні в тому, що по мірі поширення та розвитку української національної свідомості на Північному Кавказі будуть виліплюти повітчиці пільгості українців із числа росіян. Приклади такого національного відродження мали вже місце у Західній Європі.

ЯК ЗАЧИНЯЮТЬ НА КУБАНІ УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ.

З початком нового біжучого навчального року на Кубані закрилося де-кілько українських шкіл. Нижче ми подаємо відомості про те, як закрилася українська школа в ст. Неберджаєвській Чорноморської округи, бо думаємо, що так же «закрилися» українські школи і по других станицях на Кубані.

Торік після невдачної спроби закрити українську школу в ст. Неберджаєвській на завідувача школою призначено було учителя Діброву, українця, а в укрінські групи — учителів, які не мали ніякої підготовки працювати в українській школі. І от ці учителі почали вести розкладницьку роботу, почали вести агітацію проти українізації. На іхньому боці був раптінспектор Нехотін та інше начальство. Весною завідувачем школою українця Діброву було усунуто з посади, а на його місце було призначено русифікатора Полторацького, якому було доручено замовити на 1927—28 шкільний рік російські підручники. Після того, як все було підготовлено для закриття української школи, усунуто завідувача українця і на його місце призначено русифікатора, замовлено російські підручники, підтримано авторитет української школи, була оброблена відповідним чином громадська думка — скликали збори батьків учнів школи і на цих зборах добилися постанови про закриття української школи. («Ч. Г.», ч. 41, 1927 р.)

ЯК РУСОТАПИ БОРЯТЬСЯ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА КУБАНІ.

Сельнор газети «Советский Пахарь» С. Осокін помістив у цій газеті замітку п. и. «Обідно». У своїй замітці цей сельнор розповідав про українську школу

в ст. Смоленській на Кубані. Він написав, що в станиці — дві школи: руська й українська; що в руській школі повно дітей, навіть школа всіх не вміщає, а що українська школа порожня, там сидить лише один учитель, що отримує «народні» денежки... і без пользи... Обідно. Цю українську школу обслідувала комісія в складі представників станиці, партсередку і батьків і виявила, що селькор Осокін написав явну неправду. Комісія виявила, що на початку року по журналові було 88 школярів, а під час обслідування в школі було 77 учнів і що вони на запит комісії зашили бажання вчитися українською мовою. Крім того, на початку навчального року 6 чоловікам було відмовлено у прийомі за відсутністю місця. («Ч. Г.», ч. 12, 1927 р.)

Звичайно, селькор Осокін за цей світ наклеї не поніс пінкої нари.

УКРАЇНЦІ З КУБАНІ В ВУЗ-АХ НА УКРАЇНІ.

Народній комісаріят освіти РСФСР дав для українців Північного Кавказу 52 вакансії до ВУЗ-ів України на 1927—28 шкільний рік.

Ці вакансії по округах розподілено так: Кубанський — 21, Донський — 7, Армавірський — 5, Чорноморський, Таганрозький і Шахтинський по 3 вакансії кожній, Донецький, Терський, Майкопський і Ставропольський по 2 вакансії кожній, Сальський — 1 і м. Грозному — 1 вакансію. («Ч. Г.», ч. 26, 1927 р.)

На український «ідділ Кубанського робфаку ім. Леніна в Катеринодарі Крайраднацмен») дала 60 місця для українців Північного Кавказу на 1927—28 шкільний рік.

Місця розподілено так: Кубанський округ — 30, Донський — 7, Армавірський — 6, Чорноморський — 4, Ставропольський — 3, Терський — 3, Майкопський — 3, Донецький — 2, Шахтинський — 1, Таганрозький — 1.

Крім того, редакції «Червоної Газети» дано 2 місця для селькорів. («Ч. Г.», ч. 27, 1927 р.)

— Ст. Паліська. При клубові зачиувався український гурток у складі 18 членів. Майже всі члени гуртка — учителі. Керує гуртком учитель, що викладає українознавство в школі II ступеня. Мета гуртка вивчити: 1) питання

*) Красна рада національних меншин.

національної політики радвлади і радбудівництво, 2) питання українознавства: а) знайомство з правописом української мови, б) історією, в) літературою. Бать думка розвинута діяльність гуртка в районовому маштабі і обєднати всі українські сили, скликавши для цього з'їзд. Гурток має зв'язок із секцією української мови при катедрі мовознавства в Харкові. («Ч. Г.», ч. II, 1927 р.)

— *Старошербінська.* Майже два місяці при місцькій Старошербінській групі спілки «Робітос»*) працює вже гурток українознавства. Цей гурток поставив собі метою практично вивчити вкраїнську мову, щоб таким чином українізація станичних школ не зустріла шкільни, робітн., не підготовленими до роботи в українізованих школах. Тому в гурткові працює до двадцяти шкільних робітників, переважно першого ступеня.

*) Робітники на ниві народньої освіти.

... Поруч з вивченням мови мають розпочатися лекції з історії України та історії української літератури («Ч. Г.», ч. 6, 1927 р.)

— У *першій українській школі ІІ ступеня* (гімназія) в Катеринодарі торік училося 99 учнів, а в цім році їх уже 140. Із станиць прибувають учні, хотіть одержати освіту українською мовою. («Ч. Г.», ч. 43, 1927 р.)

РОСІЙСЬКА РАДЯНСЬКА МІЛІЦІЯ НА КУБАНІ.

— *Ст. Ново-Мишастівська.* Міліціонер Матвійов питав одного вчителя:

— Ви опіть українську п'есу готовите?

— Еге.

Матвійов аж підскочив: — Я нікак не можу понять, що іх тільки разрешаєт, такі дурацькі п'еси... Нужно буде подговорити комсомольців, щоби оні сорвали спектакль... («Ч. Г.», ч. 2, 1927 р.)

Культурне життя.

— *Кубанський Сільсько-Господарський Інститут.* 1926—27 шкільного року в Інституті учаться 792 студенти, серед них робітників та іх дітей 136, хліборобів та іх дітей 279, службовців та іх дітей 289, трудової інтелігенції 72, незтрудового елементу 4, інших 12.

— В *Кубанському Педінституті* учаться 877 студентів, серед них чоловіків 376, жінок 511. Серед них робітників 165, хліборобів 382, службовців 189, трудової інтелігенції 113, інших 28.

— В *Кубанському Медичному Інституті* учаться 1060 студентів, серед них чоловіків 477, жінок 583. Серед них робітників 148, хліборобів 310, службовців 364, інтелігенції 124, інших 114.

— *Клоно-ник*, а не общежитие у студентов Куб. с.-х. технікума (Базовская ул. № 170). Нет ни сторожа, ни уборщица. Студенти осаїдається кломами и кучами сора, вонють к санітарному надзору!

— У *Північно-Казкалькому Комуністичному Університеті* в Ростові на 1927—28 шкільний рік було 110 місць.

Місця в університеті розподілено так: Донській округі — 22 місця, Кубанській — 11, Шахтинській — 11, Грозненській — 8, Таганрозькій — 8, Армавірській — 7, Чорноморській — 7, Тер-

ській — 7, Донецькій — 2, Майкопській — 2, Сальській — 2, Сталінградській губ. — 5, Крайкому ВКП — 10 і Гірському підготовчому відділу Комуніверситету — 7. («Ч. Г.», ч. 29, 1927 р.)

— *Катеринодарська сільсько-господарська школа* (технікум) цим літом переведена у ст. Славянську. Навчання по-малу буде переводитись на українську мову.

— *Армавір.* В звязку з бюджетовими труднощами в Армавірі зачинився промислово-економічний технікум. («Молот», 24-IX 1927.)

— При *Київському Інституті Народньої Освіти* в 1926—27 шк. році утворено секцію вивчення Кубанського Краю. На заклик ініціативної групи студенти кубанці радо відгукнулися. Живий відгук знайшов цей заклик серед професорів. Навчальнюю роботу цієї секції керуватиме проф. Синявський.

Секція ставить свою метою об'єднати розпорощене по ВУЗ-ах студентство, і з'явившись з різними організаціями Кубані, підготовити себе до роботи в умовах Кубані. («Ч. Г.», ч. 8, 1927 р.)

— *Школа.* Цінні данні про школи Катеринодарського району наводить газета «Красное Знамя» (за 10-XI 27 р.); із всієї кількості дітей шкільного віку

в 10.824 душ, в школі I ступні учиться 8.506 душ, не приято до школи 2.318 душ. Всього школянів в 67 школах I ступні 12.539 душ, серед них пересостків 3.213 душ, або 29,4%. Руських шкіл 34, українських 32, німецьких 4.

У станицях Пашківській, Старокорсунській, Нововеличківській, Валючинській та в селі Калініно до школи приято всіх бажаючих. По соціальному положенню всі школярі розподіляються так: дітей робітників — 5,33%, дітей незаможних хліборобів — 22,84%, дітей середніків — 61,42%, дітей службовців — 2,35%, дітей торговців — 0,64%, інших — 1,62%.

— При українському підтехнікумі на Кубані в ст. Полтавській організовується музей. Заснувалось чотири секції по збиранні краснавчого матеріалу: громадошнавча, природничя, етнографічна й педагогічна. Секції звертаються з проханням до всіх педагогів трудових шкіл, по можливості надсилати з різних місць увесь матеріал, що має значення для музею. («Ч. Г.», ч. 15, 1927 р.)

— Кубанський науковий музей улаштував виставку з нагоди 10-ліття революції. На виставці є значна кількість речей таманської старовини, добутих трьома експедиціями 1925—27 р.р.

— Катеринодарський науковий музей виставив для огляду однідвувачам лільку Т. Г. Шевченка. Цю лільку поетові подарував 1847 р. український історик проф. М. Костомаров. На лільці є напис: «Тарасу Шевченкові від Костомарова». («Ч. Г.», ч. 22, 1927 р.)

— У тривні місяці б. р. сповинилось 25 років наукової, педагогічної й громадської діяльності доктора мінералогії й геогнозії, декана горного факультету Донського Політехнічного Інституту, проф. Петра Миколаєвича Чирнинського. («Сов. Юг.», 122-27.)

— Конгрес ґрунтознавства. Від 11 до 22 червня ц. р. у Вашингтоні відбувся перший міжнародний конгрес по ґрунтознавству. Від Кубані на цьому конгресові були С. А. Захаров (Кубанський сільсько-господарський інститут) і А. А. Шмук — директор Центрального Інституту табакознавства. («Кр. Зн.», 2-X 1927.)

— На північному Кавказі в кінці 1925 р. було 26 газет, які мали тиражу 154 000 примірників; 1927 р. було лише 32 газети з тиражем 222 000 прим. Робітників було — 8 000, тепер — 22 000.

Чеченська газета «Серло» та осе-

тицька «Растданіад» мають по 3 000 передплатників. («Сов. Юг.», 6-V 27.)

— Робітників і селянів (робітниче-селянських кореспондентів) на Північному Кавказі було в 1924 р. — 4 800 душ, в 1925 р. — 8 000 душ, в 1926 р. — 13 772 д. («Молот», 25-IX 1927.)

БЕЗДОГЛЯДНІ ДІТИ.

У 250 дітбудинках Північного Кавказу уміщено 17 000 безпритульних дітей. По приблизному підрахунку Краєвої дітської Комісії по улицях Краю ще бродять біля 20 000 безпритульних. На утримання безпритульних по бюджету виділяється 4 міл. карб. на рік, та крім того двадцяти діткомісіями зібрали 2.221.601 карб., але з цих грошей на утримання апарату пішло 50%, на дітбудинки 45% і... тільки 5% на боротьбу з безпритульництвом. Наприклад, діткомісія в Армавірі винесла «спец» з Одеси, потрій за 6 місяців праці на утримання службовців видав 11.000 карб., а на утримання дітбудинків — тільки 900 карб.

ВОРОВСТВО, П'ЯНСТВО, ДЕБОШИРСТВО.

— У місяці лютому 1926 р. було побито та пограбовано трудове Т-во «Іскра Кубані». В 1927 р. пограбоване майно найдено було у міліціонера ст. Ново-Джерелівської. («Кр. Зн.» 21-IV 27.)

— Уповноважений по будуванню шкіл в Мало-Караачаській окрузі — Савченко украв 3.800 карб. державних коштів і втік; у Залізноводському завідувачу крамницю споживчого Т-ва розтратив 1.750 карб.

— Комуніст Расюк, потрій завідував в 1924 і 1925 р.р. «Ларьком» у Таганрозі, розтратив 159.000 карб. У центрі Таганрогу цей комуніст мав кафе. В це кафе приходили такі відвідувачі, котрі іди, пили, а нічого не платили.

— Газета «Красное Знамя» за 3-XI 1927 повідомляє, що в Катеринодарі на площі проти військового собору підлітки оравами нападають на людей серед білого дня й, загрожуючи ножами, вираивають з рук речі й гроши.

— Ст. Челбаська. Начальник міліції Семикін любить піти горілку й стріляти.

— Ой, гуля начміль, гуля.
Із пістоля він стріля.
Всі жінки і чоловіки,
Ходу всі до хати...

Бо хоробрий той Семікін
Може й позбивати...
Ой гуля, начміль, гуля...
Із пістоля він стріли.
(«Ч. Г.», ч. 4, 1927 р.)

— Північно-Кавказький Краєвий
Суд присудив сотника Репнікова, котрый
був 1918 р. начальником гарнізону ст.
Расиневатської, до візниці на 10 років.
(«Молот», 25-IX 1927.)

Економичний стан.

— *Большевики і хлібороби.* По підрахунках Краєвого Земельного Управління собівартість 1 пуда кукурузи (враховуючи робочу силу, насіння, сільсько-господарський податок, амортизацію с.-г. машин й т. п.) становить переважно по краю 55,9 коп., а базарна ціна, встановлена большевиками, дає тільки 51 коп. Ясно, що на кожному пуді кукурузи хлібороб несе страту. В зв'язку з цим в 1927 р. хлібороби зменшили площину засіву кукурузи проти 1926 р. на 10,9 %. По пятилітньому плану большевицька влада предбачала площину засіву кукурузи в 786.837 дес., а посіяло тільки 549.400 дес., або на 30 % менше того, що мало б бути за большевицьким планом.

Не тільки дуже низька ціна на кукурузу впливала на зменшення площину засіву, а ще відсутність заводів для переробки кукурузи на крахмал, спирт, кукурузне масло й т. п. Також дуже кепсько стоять справа з доставкою машин для засіву й полки кукурузи, так в 1926—27 р. за большевицьким планом треба було довезти 200 сілок, але Північний Кавказ не одержав ні однієї, предбачалось довезти 3.500 культиваторів, а доведено менше 2000.

Разом з тим агрономи агітують за поширення засіву кукурузи, потра мас тане велике значення для нашого краю, страждаючого майже щорону від посухи.

Так большевицька влада допомогає хліборобам. («Сов. Юг.», 12-XI 27.)

— *Цукровар.* Два роки вже писалось в большевицьких газетах про будівництво на Кубані в ст. Кореновській цукроварного заводу, два роки представники большевиків вихваливались тим, що ось вони збудують таки цукровар, але у місяці травні б. р. Москва рішила цього цукровару не будувати. («Кр. Зн.» 24-V 27.)

— Склади Катеринодарського скляного завода завалені готовою продукцією, але торговельні підприємства не купують виробків цього заводу, бо заводська продукція дас до 50 % браку і обходиться дорожче привозного скла. («Кр. Зн.» 25-V 27.)

— *Врожай на Ставропольщині в 1927 р.* Ірова пшениця в Благодарненському, Дивенському й Петровському районах погоріла майже зовсім (суховій), у Москонському урожай ірвової пшениці — 20 пуд. з десятини, у Ставропольському — 14 пуд., Курсавському — 27 пуд. Озима дала 19½—46,4 пуд. з десятини. («Молот», 29-IX 27.)

— *Сільгосподаток на Кубані.* До 1-го жовтня Кубанська округа починка була внесена 50 % сільгосподатку 1927—28 р.

Завдання виконано повнотою і вчасно. По окрузі на 1-ше жовтня внесено 52,4 %, крім вільгот і знижок. Коли ще врахувати — збор податку буде ще вищий.

Спереду йдуть райони: Брюховецький — 57,4 %, Каневський — 56,9 %, Коренівський 56,6 %, Краснодарський — 56,3 %.

Із 15 районів не дотягли до норми Павлівський, Новопокровський, Темрюцький. («Ч. Г.», ч. 40, 27 р.)

Поневолі станеш вчасно вносити сільгосподаток, коли інанше «соціалістична» радянська влада за безцінок продав все хаяйство і робить хліборобів старцями. Але що остается у хлібороба після внесення сільгосподатку? Про це комуністична преса, звичайно, мовчить.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА НА КУБАНІ ЗТИГАЄ В ЦІМ РОЦІ З НАСЕЛЕННЯ ЕДИНИЙ СІЛЬГОСПОДАТОК.

— *Ст. Ново-Пашківська.* У громадянина В'ялого за податок було взято косялку і віялку і продано з авіційного торгу за 30 карб. в той чай, як ці два знаряддя коштують не менш 200 карб. Хлібороб опинився зовсім як без рук.

У громадянина Опомаха була взята конячка і продана за 15 карб. (вона коштує не менше 100 карб.), при чому 12 карб. було заплачено конюхові, що доглядав, а 3 карб. внесено в рахунок податку.

Подібних випадків дуже багато. («Ч. Г.», ч. 2, 1927 р.)

— Хлібороб і робітник. Комуніст Баринев на комуністичній конференці в Катеринодарі 30-ІХ 1927 р. постатував слідуче: хлібороби мали на душу населення доходу в 1924—25 р. — 81 карб., в 1925—26 р. — 99 карб., а робітники за перший рік мали доходу 231 карб., а в 1925 — 26 р. — 304 карб., себ-то хлібороби мали доход у тричі менший, ніж робітники. («Кр. Зн.», 11-ХІ 27.)

— Інтенсивні культури. Виключні умови Північного Кавказу відкривають широкі можливості найкращого розвитку цілої низки цінних інтенсивних культур, як от садівництво, городина, виноградництво; тютюнові плантації мають своє історичне минуле і їх значення для економіки краю давно затверджено.

Крім зазначених культур, на Північному Кавказі за останні два-три роки ще скорішим темпом почали розвиватися кенаф, люфа, аржаїс, та ціла низка лікарських рослин і поруч з ними такі олійні та пахучі рослини, як: кліщовина, соя, коріандр, фенфель, та інші... («Ч. Г.», ч. 36, 1927 р.)

— Хліборобка-культурниця Дмитренкова Г. П., з хутора Татарського, Таманського району, засіявши торік бавовною (хлопком) американських сортів 516 кв. саж., одержала від свого засіву 8 пуд. вати чудової якості.

На думку агрономів, прибуток від засіву одної десятини бавовни дорівнюється 1.480 карб. Досвід Дмитренкової відкриває не єд сільськім господарством Тамані близкучі можливості. («Ч. Г.», ч. 7, 1927 р.)

— Хлібороб Борисенко, з Таманського району, одержав прибутку з десятини кенафа 200 карб. Десятина пшениці в тому самому районі давала 30 карб. («Ч. Г.», ч. 6, 1927 р.)

— В Охтаріх збудували холодильник для риби. Щодня заморожується 1000 пуд. риби. («Сов. Юг.», ч. 105, 1927.)

— ККОВ (крестянско-казачий об'єднання взаимопомощі) 1925 р. мали 18 тракторів, 1926 р. — 91 трактор і 1927 р. — 98 тракторів. Це тільки в одній Кубанській округі, де є 127 ККОВ-ів. («Кр. Зн.», 3-ХІ 1927.)

— На Північному Кавказі зараз є 4765 тракторів. («Сов. Юг.», № 256, 1927.)

— Германська фірма «Ганолаг» із Гановера довезла на Кубань 100 тракторів. Представник цієї фірми інж. Вейсце на весні ц. р. відвідав Кубань для ознайомлення з працею тракторів. Фірма «Ганолаг» запрошує до себе на завод 50 робітників для підготовки по управлінню тракторами. («Кр. Зн.», 21-IV 1927.)

— Баталіашинськ. З 15 травня б. р. розпочався автобусовий рух на шляху Псипе — Теберда, буде їздити 10 автобусів.

— Там, де р. Теберда зливається з р. Кубанню, будеться тепер столиця Карабаю.

— В Мечотинському районі Донської округи організується кінський завод на землях Парамонова.

— Електростанція з ст. Старошербінівській. В ст. Старошербінівській будеться електростанція на 700 кінських сил. У Т-во «Сила і Світ» записалося 150 хліборобів. («Молот», 24-ІХ 1927.)

— Житлове будівництво в Краснодарі. До памяток житлового будівництва наших днів можна віднести: печери звичайні (під кручею біля парома на Кубані), могильні склепи, пристосовані під житло, і напів печери. В останніх живуть саратівські німці (під обривом за військовою больницею). Також баґацько безпритульних дітей живе в окремих ямах на березі Кубані між кінцями вулиць Соборної й Дмитрівської.

Історичні документи.

РЕЗОЛЮЦІЯ, ПРИНЯТАЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЮ РАДОЮ КУБАНСКАГО КРАЯ ВЪ ЗАСѢДАНИИ 13 ФЕВРАЛЯ 1919 Г.

Заслушавъ докладъ г. Войскового Атамана, Предсѣдателя Кубанского Краевого Правительства, Походного Атамана и делегаціи Краевой Рады на Донской Большой Войсковой Кругъ и обсудивъ вопросъ о текущемъ политическомъ моментѣ, Кубанская Чрезвычайная Краевая Рада

Постановила.

Въ цѣляхъ наиболѣе успѣшной борьбы съ большевизмомъ и анархіей необходимо:

I. Принять всѣ мѣры къ проведенію въ жизнь постановленія Рады по вопросу объединеніи южныхъ государственныхъ образованій на федеративныхъ началахъ, для чего Краевая Рада поручаетъ Правительству срочно, и, во всякомъ случаѣ, не позже марта мѣсяца сего года, созвать въ г. Екатеринославъ конференцію изъ представителей Дона, Кубани, Терека, Дагестана, Крыма, Грузіи, Арmenіи, Азербайджана и др., на предметъ составленія и принятія союзного договора и конституції.

II. Во всѣхъ члѣнствахъ Государства Россійскаго, по мѣрѣ освобожденія ихъ отъ большевиковъ, проводить въ жизнь принципы широкаго народоправства.

III. Въ интересахъ наиболѣе цѣлесообразнаго и правильнаго урегулированія жизни Кубанского Края, а также поддержанія авторитета Краевой Власти среди населенія, Государственная Власть Кубанского Края въ области гражданскаго административнаго управлениія дѣйствуетъ вполнѣ самостоятельно и независимо, лишь согласуя свои дѣйствія въ области военнаго дѣла съ Главнымъ Командованіемъ вооруженными силами юга Россіи.

IV. Проповѣдъ устную и печатную, какъ большевизма, такъ и монархизма въ условіяхъ настоящей напряженной гражданской войны, признать преступной и подлежащей дѣйствительному прекращенію путемъ принятія самыхъ строгихъ мѣръ и издания соответствующаго закона, карающаго за пропаганду и агитацию въ пользу большевизма и монархизма.

V. Подсигнуть рѣшительному прослѣдованію дезертирство, а также агитацию противъ Арміи.

ПРОЕКТ

конфедеральвой конституції, складений Кубанськимъ Краснимъ Урядомъ.

(Листопад 1918 р. Катеринослав.)^{*})

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНФЕДЕРАЦІЇ НА ПІВДНІ РОСІЇ.

Частина перша.

Загальні принципи.

§ 1. Члени Конфедерациї суть самостійні въ своихъ внутрішніхъ справахъ і управлюються згідно зъ принципами чи конституціями, складеними въ ухваленіями тими незалежно й вільно, оскільки незалежність ця не буде обмежена оцім проектомъ. Тому все, що виразно не включено въ компетенцію конфедеральної влади, становить прерогативу влад місцевихъ (окремихъ держав).

§ 2. Конфедерация забезпечує кожному ізъ своїхъ членівъ цілість його території і боронить кожного зъ нихъ проти всякої зовнішньої інвазії та проти внутрішніхъ повстань.

Примітки:

^{*}) Въ нашему розпорядженні зараз є тільки французький текстъ цього документу, написаного въ російській мові. Авторомъ проекту бувъ тодішній міністръ Юстиції Айтек Наміток; він же бувъ і докладчикомъ проекту въ засіданні Кубанського Уряду. Проект конфедерациї було виставлено, якъ противагу проектові всеросійської диктатури ген. Де-

§ 3. Нові члени можуть бути прийняті до Конфедерації за згодою Конфедеральної Ради**). Без згоди заинтересованих держав новий член Конфедерації не може повстать шляхом фузії двох чи декількох держав.

Частина друга.

Конфедеральна влада.

§ 4. За виключенням прав, зарезервованих членам Конфедерації, зверхні влади належить конфедеральній Раді.

§ 5. Конфедеральна Рада складається із репрезентантів від кожного члена Конфедерації, вибраних на один рік законодавчими установами або (під час нечинності законодавчих установ) зверхньою виконавчою владою кожної Держави. Кожен репрезентант має право на один голос.

§ 6. Конфедеральна Рада обирає з посеред своїх членів на термін одного року президента і віце-президентів.

§ 7. Кожен член Ради має право представляти пропозиції й рапорти, а президент повинен їх поставити на обговорення. За винятком випадків, наведених в оцім проекті, постанови ради приймаються простою більшістю голосів, однак при умові, що на засіданні будуть присутні принаймні $\frac{2}{3}$ членів.

§ 8. Призначення термінів скликання Ради а також протяг і перерва II сесії залежать від самої Ради.

§ 9. Конфедеральна Рада організує наступні постійні комісії: 1) військову, 2) фінансову, 3) торговлі й промисловості, 4) залізниць, 5) пошти й телеграфу. Рада може зорганізовувати й інші комісії, коли це визнає потрібним.

Третя частина.

Повноважності Конфедеральної Ради.

§ 10. Конфедеральна Рада рішас по всіх питаннях, що зарезервовані оцім проектом компетенції конфедеральної влади.

§ 11. Конфедеральна Рада репрезентує Конфедерацію у зносинах з чужими державами, укладає міжнародні договори, схвалює позики, проголошує війну й заключає мир.

§ 12. Конфедеральна Рада користує з права повної й часткової амністії.

§ 13. Рада йменує Конфедеральний Уряд, Конфедерального Контрольора, членів вищого Конфедерального Суду, затверджує на їх посадах головнокомандуючого конфедеральними арміями, послів, уповноважених, консулів і інших високих функціонарів.

§ 14. Рада видає закони в справах:

- 1) армії і флоту;
- 2) фінансів (єдина монетна система, уніфікація законодавства про банки, податки, оплати й мита, позики й інші міроприємства загального значення);
- 3) залізниць, пошти й телеграфу;
- 4) торговлі й промисловості (щодо розвитку торговлі й індустрії на території Конфедерації, цла, організації торговлі з іншими державами та між членами Конфедерації, постанови про міри й вагу);
- 5) законодавства цивільного й кримінального;
- 6) горожанських прав (питання еміграції й імміграції, свободи вибору місци осідку, звязку з місцем народження й місцем перебування).

§ 15. Конфедеральна Рада виконує вищу контроль над конфедеральною адміністрацією.

§ 16. Рада схвалює щорічний бюджет Конфедерації.

нікіна, складеному московськими політично-громадськими колами, що купчилися в той час в Катеринодарі.

На французьку мову цей документ було перекладено в цілях ознайомлення з ним перебуваючих тоді в Катеринодарі місій французької й англійської.

**) При складанні проекту думалося про можливість вступу до Конфедерації наступних держав: України, Дона, Кубані, Республіки Горських народів Кавказу, Грузії, Арmenії й Азербайджану.

Частина четверта.

Конфедеральний Уряд.

§ 17. Виконавча влада здійснюється Конфедеральним Урядом, призначеним Конфедеральною Радою у складі членів Уряду, завідуючих наступними відомствами:

- 1) закордонних справ,
- 2) військових і морських справ,
- 3) шляхів сполучення, пошти й телеграфу,
- 4) фінансів,
- 5) торговлі й промисловості, та
- 6) державного контролю.

Формування інших відомств залежить від конфедеральної Ради.

§ 18. Конфедеральний Уряд формується в слідучий спосіб: Конфедеральна Рада обирає більшістю $\frac{2}{3}$ голосів голову уряду й доручає йому скласти кабінет міністрів. Голова Уряду предкладає список міністрів на санкцію Конфедеральної Ради.

§ 19. Голова й члени Уряду можуть бути обрані і не з членів Конфедеральної Ради.

§ 20. Уряд відповідає колективно перед Конфедеральною Радою в питаннях загальної політики, а кожен член Уряду несе індивідуальну відповідальність, коли справа торкається його персональних чинів.

§ 21. Конфедеральний Уряд виконує вину виконавчу владу на території Конфедерації. В перервах між сесіями Конфедеральної Ради або в силу спеціальних уповноважень, наданих йому Радою, Конфедеральний Уряд виконує також вину законодавчу владу.

§ 22. Конфедеральний Уряд представлює кандидатів на посаду головникомандуючого арміями, а також на всі важливі посади по адміністрації військовій і цивільній.

§ 23. Конфедеральний Уряд має право законодавчої ініціативи.

§ 24. Уряд періодично подає Конфедеральній Раді інформації про стан Конфедерації і предиладає на апробацію Ради міроприємства, які він визнає необхідними.

§ 25. В галузі адміністративній члени Уряду користуються з прав міністрів в своїх відомствах, з обмеженнями, що випливають з цього проекту, як також із законів, що будуть видані на підставі цієї конституції.

Частина п'ята.

Вищий Конфедеральний Суд (Сенат).

§ 26. Вища судебна влада в Конфедерації виконується Сенатом.

§ 27. До компетенції Сенату належать справи цивільні:

- 1) між Конфедерацією і одним із її членів;
- 2) між членами Конфедерації;
- 3) між Конфедерацією та приватними інституціями чи приватними особами, коли половина з них останніми (сума поезу має бути встановлена конфедеральним законодавством).

§ 28. Сенат судить в процесах нарих за переступи, вчинені членами Конфедеральної Ради, міністрами й іншими високими функціонарами.

§ 29. В засіданні всіх своїх департаментів Сенат розвиває:

- 1) конфлікти щодо компетенції між урядами конфедеральными з одного боку і урядами іншого будь члена Конфедерації — з другого;
- 2) суперечки поміж членами Конфедерації, якщо розходження торкаються права публічного;
- 3) скарги у випадках порушення основних принципів цієї конституції.

Присуди Сенату в цих всіх випадках йдуть на санкцію Конфедеральної Ради.

§ 30. Крім перечислених випадків конфедеральне законодавство може включити до компетенції Сенату інші справи; зокрема йому можуть бути доручені повноважності бувшого правительства Сенату Російської Держави.

НОВЫЯ РЕСПУБЛИКИ И МИРНАЯ КОНФЕРЕНЦІЯ.

Оставаись на точкѣ зѣнія, изложенній въ декларациі отъ 7 іюня с. г., уполномоченные представители независимыхъ республикъ Азербайджана, Сѣверного Кавказа, Эстоніи, Грузіи, Кубані, Латвіи, Литви и України обратились 8 октября съ письмомъ къ предсѣдателю мирной конференціи Ж. Клемансу. Въ этомъ письмѣ говорится слѣдующее:

«Верховныи совѣтъ союзныхъ державъ съ самого момента своего учрежденія былъ поставленъ передъ фактомъ существованія новыхъ государствъ, возникшихъ вслѣдствіе распаденія бывшей Россійской имперіи, рухнувшей въ октябрѣ 1917 года. Эти новые государства учредились согласно принципу права народовъ на самоопределѣленіе и въ дѣйствительности организовались на широкихъ демократическихъ основахъ. Такимъ образомъ, они осуществили принципы, провозглашенные державами согласія. Со временемъ своего основания эти государства оказались вынужденными защищаться противъ всѣхъ разрушительныхъ большевицкихъ и реакціонныхъ силъ, которыхъ пытаются вооруженной рукой проникнуть въ эти страны. Кровавая война, которую эти дѣй партіи ведутъ между собою въ предѣлахъ Россіи, не препятствуютъ имъ, каждой съ своей стороны нападенію на эти новые демократическія государства. Такъ какъ послѣднія нуждаются въ норальной и материальной поддержкѣ, то было необходимо формальное признаніе ихъ независимости и оказаніе имъ международной помощи противъ всѣхъ нападеній.

А, между тѣмъ, несмотря на всѣ декларациі и ходатайства этихъ государствъ, имъ не было предоставлено ни это признаніе, ни эта международная помощь. Напротивъ, согласно съ принятому согласіемъ рѣшеніемъ вести борьбу съ русскими большевиками, арміи Колчака, Деникина и другихъ получили громадную материальную помощь, которой часто пользовались для дѣйствій противъ национальныхъ государствъ, организовавшихся на окраинахъ Россіи. Такимъ образомъ, вся созидательная способность, проявленная этими народами, всѣ приложенія этими народами усилия къ созданию истинно-демократического соціального строя, находится подъ угрозой уничтоженія этими силами, пользующимися поддержкой союзныхъ и присоединившихся державъ. Полная дезорганизація, въ которую эти силы повергли занятые ими части Сѣверного Кавказа и Україны, является яркимъ послѣдствиемъ ихъ проникновенія въ эти государства.»

Далѣе въ письмѣ говорится:

«Вопросъ о независимости этихъ новыхъ государствъ долженъ быть бы быть разрѣшенъ немедленно, не ожидая внутреннаго русского кризиса, такъ какъ для всѣхъ, кому известно положеніе дѣлъ въ Россіи, очевидно, что этотъ кризисъ будетъ продолжительнымъ и не можетъ быть разрѣшенъ военными успѣхами той или иной партіи. Сверхъ того, эти государства предложили и дали достаточныя гарантіи свободнаго экономического развитія будущей Россіи и обезпечения имѣющихъ въ этой области интересовъ союзныхъ и присоединившихся державъ.»

Письмо заканчивается слѣдующимъ заявлениемъ:

«Всякое новое промедленіе въ урегулированіи международнаго положенія этихъ странъ можетъ только ухудшить нынѣшнее положеніе. Поэтому, намъ кажется, что интересамъ самихъ великихъ державъ соответствовало бы оказаніе поддержки этимъ новымъ государствамъ, которые уже дали столько доказательствъ своей способности къ организации и которая ставятъ своей задачей съ полной искренностью искать удовлетворительное рѣшеніе для выполненія приходящейся на нихъ части обязательствъ бывшей Россіи по отношенію къ другимъ государствамъ.»

Принимая во вниманіе эти соображенія и искреннее желаніе нашихъ народовъ вступить, путемъ принятія въ Лигу Націй, въ семью другихъ свободныхъ и цивилизованныхъ народовъ, мы иновъ возвышаемъ нашъ голосъ и просимъ васъ, господинъ президентъ, доложить верховному совѣту союзныхъ державъ слѣдующее наше ходатайство:

1. Признать каждую изъ упомянутыхъ выше республикъ самостоятельнымъ государствомъ.
2. Немедленно приступить къ изслѣдованію территоріальныхъ, финансовыхъ, экономическихъ и прочихъ вопросовъ, вытекающихъ изъ факта такого признанія.

ДОГОВОРЪ ДРУЖБЫ

между Правительствами Кубани и Республики Союза Горскихъ народовъ Кавказа.

Кубанская Делегация съ одной стороны и Делегация Союза Горскихъ народовъ съ другой, исходя изъ твердаго убѣжденія, что политическое, культурное и экономическое преуспѣніе Кавказа и пользованіе благами мира возможно лишь при упроченіи дружественныхъ отношений между Кавказскими государствами и при взаимной ихъ поддержкѣ признали необходимымъ заключить между собою нижеслѣдующій договоръ:

I.

Правительство Кубани и Правительство Республики Горскихъ народовъ Кавказа настоящимъ торжественнымъ актомъ признаютъ взаимно государственный суверитетъ и полную политическую независимость Кубани и Республики Союза Горцевъ Кавказа.

II.

Установление территориальныхъ границъ между Кубанью и Республикой Союза Горскихъ народовъ не можетъ быть предметомъ особыхъ послѣдующихъ дружественныхъ соглашений между договаривающимися сторонами.

III.

Договаривающіяся стороны обязываются не предпринимать ни самостоятельно, ни въ формѣ соучастія съ кѣмъ бы то ни было никакихъ мѣръ, клонящихся къ уничтоженію или уменьшению суверенныхъ правъ Кубани и Республики Горскихъ Народовъ Кавказа.

IV.

Войсковые части одной изъ договаривающихся сторонъ могутъ переходить на территорію другой стороны не иначе, какъ по просьбѣ или съ согласія Правительства этой стороны; войска одной стороны, находящіяся на территоріи другой, поступаютъ въ подчиненіе Правительства этой послѣдней.

V.

Признанія желательнымъ самое тѣсное экономическое сближеніе между договаривающимися сторонами, Правительство Кубани и Правительство Союза Горскихъ народовъ обязуются урегулировать путемъ особыхъ дополнительныхъ договоровъ вопросы:

а) товарообмѣна и таможенный, б) транспорта (желѣзодорожныхъ, водныхъ и грунтовыхъ путей), в) почты и телеграфовъ и г) денежнаго обращенія и друг.

VI.

Настоящій договоръ подлежитъ утвержденію въ порядке установленномъ, конституціями договаривающихся сторонъ.

Договоръ сей составленъ въ двухъ экземплярахъ въ городѣ Парижѣ ... Іюля 1919 года.

Предѣдатель делегаціи Республики Союза Горцевъ Кавказа

А. М. Чермоевъ.

Члены делегаціи Союза Г. К. Ибрагимъ Бекъ Гайдаровъ.

Гайдаръ Бамматъ.
Хадзаръ.

Предѣдатель Кубанской Делегаціи

Л. Бычъ.

Члены Кубанской Делегаціи: А. Кулабуховъ.

А. Намитонъ.

Генералъ Савицкій.